

**SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM HAKKINA ERİŞİM
SORUNLARININ EBEVEYNLERİN BAKIŞ AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Selda KALENDER AYBAKAN
201128104

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Neşe ŞAHİN TAŞĞIN

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şubat, 2024

**SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM HAKKINA ERİŞİM
SORUNLARININ EBEVEYNLERİN BAKIŞ AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Selda KALENDER AYBAKAN

201128104

ORCID: 0000-0003-1765-9293

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Neşe ŞAHİN TAŞĞIN

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Şubat, 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

SELDA KALENDER AYBAKAN'ın "Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkına Erişim Sorunlarının Ebeveynlerin Bakış Açısından İncelenmesi" başlıklı tezi 15.02.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi oy birliğiyle/oy çokluğuyla, başarılı/başarısız olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) Doç. Dr. Neşe ŞAHİN TAŞGIN Maltepe Üniversitesi.....

Üye Doç. Dr. Bergen ÖZÜAYDIN Maltepe Üniversitesi

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mustafa POYRAZ KOLLUOĞLU
İstanbul Aydın Üniversitesi

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca gerçekleştirdiğim çalışmamın başından sonuna dek değerli bilgilerini benimle her zaman paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli vaktini ayırarak sabır ve büyük bir ilgi ile desteğini esirgemeyen, mesleki yaşamımda da kendime rehber olarak belirlediğim değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Neşe ŞAHİN TAŞĞIN' a,

İnsan haklarına felsefi bir mercekten bakmamı, hayatın her alanını bu perspektifte değerlendirmeyi öğrenmemi sağlayan, öğrencisi olduğum için kendimi çok şanslı hissettiğim değerli hocam Sayın Prof. Dr. İoanna KUÇURADI'ye,

Akademik ve mesleki hayatımda daima yan yana yürüdüğüm, zaman zaman pes ettiğim dönemlerde beni yeniden ayağa kaldıran, desteğini ve motivasyonunu her daim hissettiğim kıymetli meslektaşım, sevgili arkadaşım Zeynep Bengisu ÖZKELLE'ye,

Yüksek lisans sürecinde tanışmış olmaktan çok mutlu olduğum, tez sürecimde her zaman desteğini hissettiren meslektaşım, sevgili arkadaşım Nursena KARADENİZ'e,

Alan araştırmamın önemli çıktıları için gönülden destek veren, değerli vakitlerini bana ayıran tüm araştırma katılımcılarına ve görüşmeler sırasında dil desteği sağlayan kıymetli arkadaşlarım Rama TEMİZ, Haşim HİCAZİ ve Ubeyde ÇANAKÇI'ya,

Göç alanında birlikte çalıştığım ve hak savunuculuğu mücadelesini birlikte sürdürdüğüm, bu alana gönül veren tüm çalışma arkadaşlarıma,

Desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen ve büyük bir özveri ile hayatımın her aşamasına yardımcı olan aileme ve eşime sonsuz teşekkür ederim.

Selda KALENDER AYBAKAN

Şubat, 2024

ÖZET

SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM HAKKINA ERİŞİM SORUNLARININ EBEVEYNLERİN BAKIŞ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Selda Kalender Aybakan

Yüksek Lisans Tezi

Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı

İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Doç. Dr. Neşe Şahin Taşgın

Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024

Bu çalışmada Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişim sorunları ebeveynlerin bakış açısından incelenerek alan araştırması ile ortaya konulmuştur. Eğitim hakkı temel bir insan hakkı olup başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) olmak üzere çok sayıda temel insan hakları sözleşmesinde yer almaktadır. Eğitimin öncelikle bir hak olduğunu kabul ederek erişilebilirliğini desteklemek gerekir. Bir insan hakkı olarak eğitim hakkı, Kuçuradi'nin insan hakları görüşü temel alınarak uluslararası sözleşmelerle birlikte ele alınmıştır.

Bu araştırmanın ortaya çıkmasına neden olan problem göç olgusunun yetişkinlere göre daha hasar verici etkisine maruz kalan okul terki yaşamış ya da hiç okul kaydı yapılmamış Suriyeli çocukların en temel haklardan biri olan eğitim hakkına erişememesidir. Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişmesine engel olan oldukça fazla neden ve durum bulunmaktadır. Eğitim hakkına erişemeyen ya da erişememiş çocukların ebeveynlerle yapılan görüşmeler aracılığıyla, çocukların eğitim sistemine dahil olamamalarının nedenleri incelenmiştir.

Araştırmada, niteliksel araştırma yöntemi kullanılarak derinlemesine görüşme tekniği uygulanmış ve kartopu örnekleme yöntemi aracılığıyla katılımcılara erişilmiştir. Araştırma kapsamında, on beş kadın ve beş erkek olmak üzere toplam yirmi birey ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada, katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda çocuklarının eğitim hakkına erişim sorunlarının en temelinde yoksulluğun bulunduğu belirlenmiştir. Türkiye’de yüksek enflasyon, Covid-19 salgını nedeniyle pandemi döneminin yaşanması vb. sebeplerle son yıllarda yaşanan ekonomik sorunların en başta çocuklar olmak üzere tüm aile bireylerini etkilediğine dair bulgular görülmektedir. Yoksulluk sorununun yanı sıra Suriyeli çocukların dil engeli, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık, ırkçılık, kimlik sorunları, geleceğe dair belirsizlik nedenleriyle eğitim hakkına erişememelerine dair bulgular ortaya çıkmıştır. Eğitim hakkına erişim sorununun en temelinde yoksulluğun olduğu ancak ebeveynlerin önemli bir kısmının da Türkiye’de ve Suriye’de geleceklerinin nasıl şekilleneceğine dair endişelerinin bulunduğu, bu durumun ise çocukların eğitim hakkına erişimini etkilediği görülmektedir. Ebeveynlerin eğitim hakkına bakış açıları genellikle çocuklarının okula gitmesi yönündedir. Katılımcıların “eğitim hakkı ve zorunlu eğitim” tanımlamalarında çoğunlukla zorlandıkları görülmüş olup, eğitime erişimi bir "hak" olarak gören katılımcı sayısı oldukça azdır. Eğitimin “hak” olduğunu ifade eden katılımcıların diğer katılımcılara göre eğitim seviyelerinin yüksek olduğu bulgular arasında yer almaktadır. Başta kimlik sorunu olmak üzere mevzuatta yaşanan sorunlar nedeniyle de çocukların eğitim hakkına erişemediği bulgusu da ortaya çıkan başka bir husustur. Çocukların eğitim hakkına erişiminin sağlanmasında ebeveynlerin ve devletin sorumluluklarına ilişkin yapılan görüşmeler neticinde ise ebeveynlerin çoğunlukla kendi sorumluluklarını konu edinmedikleri, özellikle ekonomik olarak zorluklar yaşandığı ve devletin bu konuda çocukların eğitim hakkına erişebilmesi için aileleri desteklemesi gerektiğine dair bulgular ortaya çıkmıştır.

Okul çağında bulunan Suriyeli çocukların eğitime erişimlerinin desteklenmesinde öncelikle sorunların ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Literatürde, ebeveynlerle yapılmış araştırma görece daha az olduğundan, bu araştırmanın çocukların eğitime dahil olamama nedenlerine ilişkin daha derinlikli açıklamalar getirmesi ve literatüre bu anlamda katkıda bulunması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, eğitim hakkı, göç, geçici koruma.

ABSTRACT

EXAMINATION OF, AND PROBLEMS FACED BY, SYRIAN CHILDREN'S ACCESS TO THE RIGHT TO EDUCATION FROM THE PERSPECTIVE OF PARENTS

Selda Kalender Aybakan

Master Thesis

Interdisciplinary Department of Human Rights

Human Rights Master's Program with Thesis

Advisor: Assoc. Dr. Neşe Şahin Taşğın

Maltepe University Graduate Education Institute, 2024

In this study, the problems of Syrian children's access to the right to education are analyzed from the perspective of parents and revealed through field research. The right to education is a fundamental human right and is enshrined in many fundamental human rights conventions, including the Universal Declaration of Human Rights (UDHR). It is necessary to recognize education as a right and support its accessibility. The right to education as a human right is discussed together with international conventions based on Kuçuradi's view of human rights.

The problem that led to the emergence of this research is that Syrian children, who are exposed to the more damaging effects of migration compared to adults, who have dropped out of school or have never been enrolled in school, cannot access the right to education, which is one of the most fundamental rights. There are many reasons and situations that prevent Syrian children from accessing their right to education. Through interviews with the parents of children who cannot or have not been able to access the right to education, the reasons why children cannot be included in the education system were analyzed.

In the study, the qualitative research method was utilized, applying the in-depth interview technique, and participants were accessed through snowball sampling. Within the scope of the research, interviews were conducted with a total of twenty individuals, consisting of fifteen women and five men.

The research revealed that the most fundamental issue underlying the problems with children's access to education rights is poverty. Due to various factors such as high inflation and the impact of the Covid-19 pandemic leading to a period of health crisis, findings indicate that the economic difficulties faced in recent years in Turkey have affected all members of families, with children being particularly impacted. Besides poverty, findings have emerged regarding Syrian children's inability to access education rights due to reasons such as language barriers, gender inequality, discrimination, racism, identity issues, etc. It is seen that poverty is at the root of the problem of access to the right to education, but a significant part of parents also have concerns about how their future will be shaped in Turkey and Syria, and this situation affects children's access to the right to education. Parents' perspectives on the right to education are generally in favor of their children attending school. It has been observed that participants often struggle with the definitions of "right to education and compulsory education," and the number of participants who see access to education as a "right" is quite low. Among the findings, it was noted that participants who express education as a "right" generally have higher educational levels compared to other participants. Another finding is the inability of children to access education rights due to legislative issues, primarily identity problems. In discussions regarding the responsibilities of parents and the state in ensuring children's access to education, it was found that parents often did not mention their own responsibilities, highlighting instead the economic hardships they face, and the need for the state to support families to enable children's access to their right to education.

Prioritizing the identification of problems in supporting the educational access of Syrian children of school age is important. Since there is relatively less research conducted with parents in the literature, this research aims to provide more in-depth explanations regarding the reasons why children are not included in education and to contribute to the literature in this sense.

Keywords: Human rights, right to education, migration, temporary protection.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1 Problemin Tanımı.....	1
1.2 Araştırmanın Amacı	4
1.3 Araştırmanın Önemi.....	5
2. EĞİTİM HAKKI VE KORUNMASININ GEREKTİRDİKLERİ	7
2.1 Bir İnsan Hakkı Olarak Eğitim Hakkı.....	7
2.2 Eğitim Hakkına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler	10
2.2.1 Birleşmiş Milletler Sistemi	11
2.2.1.1 Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.....	11
2.2.1.2 Çocuk Hakları Sözleşmesinde Eğitim Hakkı	15
2.2.2 Avrupa Konseyi	21
2.2.2.1 Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı.....	21
2.3 Eğitim Hakkına İlişkin Ulusal Mevzuat.....	24

2.4	Eğitim Hakkının Korunmasının Gerekçileri	25
3.	GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDE BULUNAN SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM HAKKI VE ERİŞİMDE YAŞANAN SORUNLAR	28
3.1	Türkiye'nin Göç ve İltica Mevzuatı	28
3.2	Geçici Koruma Rejimi ve Suriyeli Çocukların Durumu.....	31
3.3	Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkına Erişiminde Yaşanan Sorunlar.....	32
4.	YÖNTEM	37
4.1	Araştırmanın Modeli	37
4.2	Araştırma Katılımcıları	38
4.3	Verilerin Toplanması	40
4.4	Verilerin Çözümlemesi ve Analizi.....	41
5.	BULGULAR VE YORUMLAR	43
5.1	Eğitim Hakkına Erişim Sorunlarının Neden ve Sonuçları	43
5.1.1	En temel sorun yoksulluk	43
5.1.2	Yasal statü belirsizliği: kimliksizlik	47
5.1.3	Geleceğe dair belirsizlik	49
5.1.4	Dil engeli.....	51
5.1.5	Irkçılık ve ayrımcılık	53
5.1.6	Toplumsal cinsiyet eşitsizliği.....	55
5.2	Eğitim Hakkına Dair Görüşler	58
5.2.1	Eğitim hakkına erişimin sağlanmasında ebeveynlerin ve devletin sorumluluklarına ilişkin bulgular.....	62
6.	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	68
	KAYNAKLAR	73
	EKLER.....	78

EK 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu	78
EK 2: Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Kararı	80
EK 3: Görüşme Soruları	81
ÖZGEÇMİŞ	83

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Saha Görüşme Tablosu	39
--	----

KISALTMALAR

A	: Aile
AK	: Avrupa Konseyi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
ÇHS	: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇHK	: Çocuk Hakları Komitesi
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
ESKHUS	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
GGASS	: Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
Md	: Madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
HBOGM	: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
ERG	: Eğitim Reformu Girişimi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GK : Geçici Koruma

GEM : Geçici Eğitim Merkezi

1. GİRİŞ

1.1 Problemin Tanımı

Suriye’de 2011 yılında başlayan krizin ardından yaşanan göç hareketliliğinde, ülkemizde açık kapı politikası izlenmiştir. Güncel verilere göre, Türkiye’de kayıt altında olan 3,1 milyondan fazla Suriyeli bulunmaktadır. Geçici koruma statüsüyle Türkiye’de bulunan Suriyelilerin yaklaşık 1,5 milyonu çocuklardan oluşmaktadır (GİGM, 2024). Türkiye’nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 22.maddesine göre, ülkede bulunan her çocuğun insani yardım hizmetlerinden faydalanması, sahip olduğu haklara erişiminin sağlanması ve haklarının korunması için gerekli tüm önlemlerin alınması yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu maddede, ülkede bulunan tüm mülteci ve sığınmacı çocukların temel haklarını gözeten tedbirlerinin alınması gerekliliğine vurgu yapılmıştır (ÇHS, Madde 22).

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nün 2020 yılında hazırlamış olduğu rapora göre 5-17 yaş aralığında Türkiye’de bulunan yabancı uyruklu öğrencilerin okullaşma oranı %68,57’dir. Raporda okullaşmayan yabancı uyruklu öğrenci oranı %31,43 olarak verilmektedir (HBOGM, 2020). HBOGM’nin 2022 yılı Birim Faaliyet Raporunda ise Aralık 2022 tarihinde ülkemizde geçici koruma statüsünde bulunan 1.448.638 çocuğun eğitim çağında olduğu, eğitim çağındaki tüm yabancı nüfusun Aralık 2022 tarihi itibarıyla 972.792 çocuğun eğitime dahil olduğu ve kayıt süreçlerinin devam ettiği belirtilmiştir (HBOGM, 2023). Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeli çocukların okullaştırma oranlarının istatistiksel olarak düzenli bir şekilde duyurulmaması, paylaşılan resmi bilgiler incelendiğinde çocukların yalnızca eğitime kayıt verilerinin paylaşıldığı ancak çeşitli sorunlar nedeniyle okul terki yaşayan, eğitim dışı kalan çocukların verilerinin istatistiksel olarak paylaşılmaması; eğitim hakkına erişimin ilgili kurumlar tarafından nasıl değerlendirildiğini göstermektedir. Eğitime erişemeyen ve eğitim hakkı korunamayan çocukların bu durumu, insan haklarının ihlali olup aynı zamanda çocukların geleceğini

olumsuz etkileyecek bir dizi başka insan haklarının ihlalini ve sosyal sorunun da kaynağını oluşturmaktadır. Bu araştırmanın temel problemini, Türkiye’de bulunan Suriyeli çocukların, eğitim hakkına erişememesi oluşturmaktadır.

Eğitim hakkı, temel bir insan hakkı olup başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) olmak üzere çok sayıda temel insan hakları sözleşmesinde yer almaktadır. Çocuklar bakımından ayrıca Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde (ÇHS) güvence altına alınmıştır. Sözleşmeye göre devletin, çocuklara tanınan hakların uygulanmasına ilişkin her türlü yasal ve idari önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Eğitim, insanın olanaklarını gerçekleştirebilmesinin bir aracı olarak tanımlanabilir. Kuçuradi’ye göre insanı diğer canlılardan ayıran olanaklarıdır. Bu olanaklar insanı diğer canlılardan ayıran ek özelliklerdir. Bunlar ‘insanın değerini’ ya da ‘onurunu’ oluşturur. Böylece bu olanakları korumak, geliştirmek insan olan herkesin yapması gereken şeydir ve insan olan herkesin hakkıdır (Kuçuradi, 2018, s.2). İnsan olarak olanaklarımızı gerçekleştirebilmemiz için bazı önkoşullara sahip olmamız gerekir. Örneğin sağlık ve eğitim hakkı erişebilir olmalıdır. Ülke sınırları içinde bulunan bütün kişilerin bu haklara eşit bir şekilde erişilebilirliği sağlanmalıdır. Kuçuradi’nin hak sınıflamasında dolaylı korunan haklar kategorisinde yer alan eğitim hakkının korunması, diğer sosyal ve ekonomik haklarda da olduğu gibi, yalnızca yasalarda güvence altına alınmış olmasıyla sağlanamaz. Barınma, beslenme, eğitim hakkı gibi hakların korunabilmesi için, yasalarla güvence altına alınmasına ek olarak, devletin bu hakların korunabilmesi için birtakım yükümlülüklerini yerine getirmiş olması gerekir (Kuçuradi, 2018, s.6). Ancak insan haklarının korunması devletin yükümlülüklerini yerine getirmesinin yanı sıra, özellikle de kamu görevlisi olan ve devlet adına hareket eden kişilerin sundukları hizmetin insan haklarıyla ilgisini görebilmelerine de bağlıdır. Bu çerçeveden bakıldığında eğitim hakkının korunabilmesi için, devletin yeterli sayıda okullar açması, öğretmen istihdam etmesi ve bu öğretmenleri de insan haklarına dayalı eğitim hizmeti sunacak nitelikte donatması gerekir. Bunun yanı sıra ailelerin de insan hakları bağlamında eğitim hakkı bilgisine sahip olması çocukların eğitime erişmelerinde önemli bir yere sahiptir.

Mengüsoğlu'na göre insanın varlık yapısı bir bütünlük içindedir ve tek bir özelliği ile değerlendirilemez. İnsanda bunun sağlayıcısı, onun varlık koşulları olan fenomenleridir. Eğitim fenomeni de diğer tüm fenomenlerin temelini oluşturmaktadır. İlk çağlardan bu yana insanın doğa karşısında hayatta kalma mücadelesi, olanaklarını kullanabilmesi kuşaktan kuşağa aktarımla bir öğrenme sürecinden geçmektedir. Örneğin bir yaşındaki kedi ile bir yaşındaki insan yavrusunu karşılaştırmasını yaptığımızda, yeni doğan bir çocuk her bakımdan bakıma ve korunmaya muhtaçtır. Çocuğun kendi başına hayatta kalması olanaksızdır. Buna istinaden doğduğumuz andan itibaren eğitilen ve eğitilebilen bir varlık olduğumuzu söylemek mümkündür. Çocukların eğitimi ailede başlar, okul öncesi eğitim ve ilköğretimle birlikte toplum ve devlet devreye girer. Eğitim aracılığıyla kişilerin olanaklarını gerçekleştirebilmesi ve geliştirebilmesi yalnızca kendisiyle ya da tek bir kişiyle bağlantılı değildir. Toplumsal ve kamusal eğitimin erişilebilir olması son derece önemlidir. (Mengüsoğlu, 2017, s.271-281). İnsan, olanaklarını gerçekleştirebilmesi ve geliştirebilmesi için erişilebilir, nitelikli bir eğitime ihtiyaç duymaktadır. İnsanlar tarafından eğitimin erişilebilir olmasının talep edilebilmesi için, öncelikle bunun bir hak olduğunu bilmeleri gerekir (Çotuksöken, 2012, s.109-112). İnsan haklarının etik ve bilgisel temellendirmesi, her çocuğun erişebilmesi gereken eğitim hakkının temelini oluşturmalıdır.

Bu araştırmada, göç olgusunun yetişkinlere göre daha hasar verici etkisine maruz kalan Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların en temel haklardan biri olan eğitim hakkına erişememesinin nedenlerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Göç olgusunun hasar verici etkisine maruz kalma riski yetişkinlere göre çocuklarda daha fazla olabilmektedir. En önemli risklerden biri çocukların eğitim süreçlerine dahil olamama (okullaştırma) sorunudur. Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişmesine engel olan oldukça fazla neden ve durum bulunmaktadır. Eğitim süreçlerine dahil olamama sorununun ardında yoksulluk, ev ekonomisine katkı sağlaması için çocuğun çalıştırılması, toplumsal cinsiyet rolleri gibi birçok faktör yer almaktadır (Gencer, 2017, s.841).

Eğitim hakkına erişimde karşılaşılan sorunlarda çocuklar iki grup altında ele alınabilir. Birinci grubu, Türkiye'de hiç okula kayıt yaptıramamış, eğitim sistemine dahil olamamış çocuklar oluşturmaktadır. İkinci gruptakiler ise Türkiye'de okul kaydı

bulunan ancak devamsızlık yapan, okul terki gerçekleşen ya da gerçekleşme riski bulunan çocuklardır. Bu tez çalışmasında eğitim hakkına erişemeyen ya da erişememiş çocukların ebeveynleriyle yapılan görüşmeler aracılığıyla, çocukların eğitim sistemine dahil olamamalarının nedenleri incelenmiştir. Eğitimde fırsat eşitsizliği yaratan bu engellerin içinde özellikle kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, dil engeli, kamu kurumları arasında koordinasyon eksikliği, çocuk işçiliği, akran zorbalığı, dışlanma, ayrımcılık, suça sürüklenme, madde bağımlılığı, ihmal ve istismar vb. pek çok risk olarak karşımıza çıkmaktadır (Gencer, 2017, s.844-845).

Harunoğulları'na göre yoksulluk, çocuğun iyilik halini tehdit eden başlıca sorundur. Çocukların eğitim hakkına erişiminde ekonomik etkenler oldukça etkilidir. Ailenin yoksulluk sorunu yaşaması, çocuk işçiliğini desteklemektedir. Yoksulluk sebebiyle çalıştırılan çocukların, eğitim hakkına erişememesi sonucunda gelecekte donanımsız iş sahibi olma ve yoksulluk döngüsü içinde yer alma riski oldukça fazladır. Eğitime erişemeyen Suriyeli çocuk işçiler genellikle düşük ücretler karşılığında kayıt dışı çalışmakta olup suça sürüklenme riski bulunmaktadır (Harunoğulları, 2016, s.52-53). Suriye'de yaygın olarak gerçekleştirilen çocuk yaşta evlilik riskinin Türkiye'ye göç eden ailelerde de yaygın olduğu görülmektedir. Suriyeli ailelerin, çeşitli nedenler altında özellikle kız çocuklarını resmi olmayan bir şekilde evlendirmesiyle birlikte çocuklar, hayat boyu süren etkileri olan fiziksel, ruhsal, cinsel ve sosyal sorun yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Çocuk yaşta evlilik gerçekleştirme sonucuna ya da nedenine bağlı olarak eğitim hakkına erişememe sorunu ortaya çıkmaktadır (UNFPA, 2020, s.27.28). Bu sorun çocuk işçiliğinde olduğu gibi nitelikli eğitime erişemeyen çocukların yoksulluk döngüsü içinde yer alma riskini beraberinde getirmektedir.

Bu araştırmada, temel bir insan hakkı olan eğitim hakkına erişimin, çocuklar ve özellikle de mülteci çocuklar bakımından önemi, ebeveynlerin ve devletin sorumlulukları incelenerek, çocukları eğitim hayatına dâhil olamamış ebeveynlerin bu konudaki deneyim ve düşüncelerinin anlaşılması hedeflenmiştir.

1.2 Araştırmanın Amacı

İnsan hakları perspektifinden Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişmesindeki sorunların ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu araştırmayla, çocukların insan

olanaklarını gerçekleştirebilmesi bakımında eğitim hakkına sahip olmasının gerekliliğinin temellendirilmesi ve erişimde yaşanan sorunlar ele alınmıştır.

Suriye’de yaşanan çatışmalar sebebiyle ülkemize göç eden Suriyeli mülteci çocukların ülkedeki tüm çocuklar gibi eşit şartlar altında eğitime erişebilmesi gereklidir. Okul çağında bulunan çocukların eğitime erişimlerinin desteklenmesinde öncelikle sorunların ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Bu araştırmayla literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir. Araştırmada eğitim hakkına erişemeyen Suriyeli çocukların aileleriyle derinlemesine görüşmeler yapılarak, içinde bulundukları koşulların anlaşılmasına çalışılmış, ailelerin konuya ilişkin deneyim ve düşünceleri incelenmiştir. Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişememe sorunlarına ebeveynlerin perspektifinden bakmanın, sorunun çözümüne katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın temel aldığı ana soru “okul çağında olduğu halde, eğitime dâhil olamamış, eğitim hakkı ihlal edilen Suriyeli çocukların, eğitime erişimde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın alt amaçlarında şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Ebeveynler, çocukların eğitim hakkına erişememesini bir problem olarak görüyorlar mı?
2. Ebeveynler, çocukların okula gidememe nedenlerini nasıl açıklıyorlar?
3. Ebeveynler, çocukların okula gidememesini nasıl anlamlandırıyorlar?
4. Çocukların eğitim hakkına erişememesi ne gibi sonuçlar doğuruyor?
5. Eğitim hakkına erişimde ebeveynler, kendi sorumlulukları ve devletin yükümlülükleri arasında nasıl bir ilgi kuruyorlar?

1.3 Araştırmanın Önemi

Yoksulluk, çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, geleneksel anlayışa dayalı olarak okula gönderilmeme vb. sosyoekonomik ve kültürel riskler eğitim hakkına erişememe sorununu meydana getirmektedir. Eğitime erişememe

sorunu da aynı zamanda bu bahsedilen riskleri doğurmaktadır. Türkiye’de çocukların eğitime erişiminin desteklenmesi için sosyoekonomik destek (şartlı nakit transferi), ulaşım ve sağlık hizmetleri, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması gibi çalışmalar yürütülmektedir. Eğitimin erişilebilir olması için sosyal politikaların hak temelli olması, eşit bir şekilde eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına dayanan birçok hizmetin oluşturulması, var olan çalışmaların iyileştirilmesi gerekmektedir (ERG, 2018, s.19-20). Türkiye’de ilkokul çağındaki olan Suriyeli çocukların eğitime erişme oranının daha büyük yaşta olan çocuklara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Söz konusu yaşça büyük olan çocukların eğitime erişememe sebeplerinin başlıcaları; uzun süre boyunca eğitimden uzak kalmak, ekonomik sorunlar ve dil engeli olarak karşımıza çıkmaktadır (UNICEF, 2019). Yapılan araştırmalarda Türkiye’de okula gitmeyen Suriyeli çocukların, kapsayıcı bir eğitim politikasına ihtiyacı olduğu vurgulanarak genellikle literatür taraması ve nicel verilerin yorumlanmasıyla eğitim hakkına erişememe sorunlarının anlatılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bu araştırmada, Suriyeli mülteci çocukların eğitim sistemine dahil olamama nedenlerinin ebeveynlerin bakış açısından ve onların deneyim ve düşüncelerinden hareketle ortaya çıkarılmıştır. Literatürde, ebeveynler yapılmış araştırma görece daha az olduğundan, bu araştırmanın, çocukların eğitime dahil olamama nedenlerine ilişkin daha derinlikli açıklamalar getirmesi ve literatüre bu anlamda katkıda bulunması hedeflenmiştir.

Ailelerle yapılan görüşmeler sonucu ‘Türkiye’de bulunan Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişim sorunlarının çözülmesi adına neler yapılmalı?’ sorusuna katkı sağlayan veriler elde edilmesi amaçlanmıştır.

2. EĞİTİM HAKKI VE KORUNMASININ GEREKTİRDİKLERİ

2.1 Bir İnsan Hakkı Olarak Eğitim Hakkı

Eğitim hakkı, başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi olmak üzere farklı insan hakları belgelerinde düzenlenmiş bir haktır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde ise, çocukların eğitim hakkı, mülteci çocukları da kapsayacak içerikte güvence altına alınmıştır. Bir insan hakkı olarak eğitim hakkını ele alırken öncelikle ‘insan nedir?’ sorusuna odaklanmak gerekir. Bu bölümde eğitim hakkını temel bir insan hakkı olarak ele almaya olanak sağlayan görüşler incelenmiştir.

Mengüşoğlu’na göre insan olanaklar varlığıdır. Doğduğu andan itibaren dış dünyayla karşılaşır. Doğa karşısında kendini koruması, ihtiyaçlarını gidermesi, çevreyle etkileşimi sonucu başarılar elde etmesi ve bu başarıları sonraki kuşaklara aktarabilmesi, insanın kendinde bulunan olanakları kullanabilmesi ve şekil alabilecek esnekliğe sahip olmasıyla bağlantılıdır. İnsanın varlık yapısı, bütünsel olarak değerlendirilen fenomenlerden oluşmaktadır. “Fenomenler insanın bilen, yapıp-eden, değerlerin sesini duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, özgür hareketleri olan, tarihsel olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten ve eğitilen, devlet kuran, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan biyopsişik bir yapıya sahip olan bir varlık olduğunu göstermektedir”. Bu bahsedilen fenomenlerin temelinde eğitim yer alır. Çünkü eğitim insanın kendini gerçekleştirmesinde, dili kullanarak iletişimi sağlamasında oldukça önemli bir etkidir. İnsanın kendisini geliştirmesi tek başına mümkün olmadığından eğitimin toplumsal ve kamusal bir yeri vardır (Mengüşoğlu, 2017, s.19-20).

İlkçağlarda insanların var olabilmemesinin yolunu eğitimle meydana getirdiğinden söz edilebilir. Doğaya ayak uydurmak ile yaşamını sürdürme eğiliminde olan ilk insan toplulukları, beslenme – avlanma şekillerini, barınma koşullarını ve güvenli bölge seçme deneyimlerini birbirlerine ve çocuklarına aktarmak istemişlerdir. Doğa ile mücadelede ‘eğitme’ ve ‘eğitilme’ eyleminin konu edinildiği görülmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak eğitimin insan olanaklarını gerçekleştirebilmenin bir yolu

olduğunu söylemek mümkündür. Kuçuradi'ye göre: *“Dünyaya gelen her kişinin yaşama, beslenme, eğitime hakkı, dokunulmazlığı, kısaca çeşitli uluslararası bildirilerde ve anayasalarda birçoğu ‘insan hakları’ adı altında toplanan —ama her gün binlerce defa çiğnenen— haklar, temellerini insanın değerinde bulurlar”* (Kuçuradi, 2010, s. 40). İnsan hakları kavramı da herkes tarafından bilinen bir kavram olarak karşımıza çıkar. Ancak felsefi açıdan kavramın incelenmesi gerekir. Kuçuradi'ye göre insan haklarını ele alırken bütün insanları eşit kılan insanın onuru ve değeri üzerinde durulmalıdır. İnsanın değerini diğer canlılar arasındaki özel yeri belirler. İnsana bu özel yeri sağlayan insanın özellikler bütünü olan olanaklarıdır. Olanaklar, insanların etkinlikleri ve bu etkinliklerinin ürünü olarak tanımlanır. Özellikler ise insanın diğer canlılarla ortak taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir: İnsanın değerini ve onurunu oluştururlar. Yalnızca insana özgü olan bu olanaklar temel insan haklarını oluşturmaktadır (Kuçuradi, 2018, s.2). Temel hakların korunması için bazı gruplara (kadın, çocuk, engelli vb.) ek haklar tanınabilir. Bu çalışmada da her çocuğun eşit fırsatlar altında eğitim hakkına erişimini insan haklarının kavramsal temelinden bakılarak bu tartışma yürütülmüştür. Kuçuradi'ye göre tür olarak insan olma bakımından aynılığımız olduğu için tek ortak yönümüz insan olmaktadır (Kuçuradi, 2018, s.89). İnsan haklarında en temel belge olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1.Maddesinde'de bu anlayışa değinmiştir: *“Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar”* (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948: madde 1).

Bu maddede her insanın yalnızca muamele görme değil muamele etme ilkesine de değinildiği görülmektedir. Bir çocuğun yalnızca insan olduğu için eşit bir şekilde eğitim hakkına erişebilmesi ve erişmesi için fırsatların yaratılması gerekmektedir. İnsan hakları bu tür hakların korunmasını hedeflemektedir. Çotuksöken'e göre, kişinin sahip olduğu hakları korunmasını talep etmesi için ilk olarak hakkı olduğunu bilmesi gerekir. *“Bunun öneminin farkına varabilmeleri için bir eğitim sürecinden geçmeleri zorunludur; bu hakkın korunmasının önemini kavrayabilmek için konuya ilişkin olarak tüm toplum bireylerinin, özellikle kamu görevlerinin de eğitilmiş olması gerekmektedir”* (Çotuksöken, 2010, s. 34). Çünkü bu hakların korunması ve hak ihlallerinin ortaya çıkarılması için bireylerin eğitim alma hakkının korunması gerekmektedir.

İnsanların yalnızca insan olmalarından kaynaklanan haklara sahip olduğunun bilgisine hakim olabilmeleri için eğitim sistemine dahil olmaları oldukça önemlidir. Eğitim hakkına erişebilen kişilerin bu hakları koruması ve diğer kişilerin de eşit haklara sahip olduğu bilinciyle muamele etmeleri gerekmektedir. Eğitim hakkının talep edilmesi için bu hakkın bilinmesi ve/veya devlet tarafından korunması sağlanmalıdır. Başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi olmak üzere diğer uluslararası belgelere hukukun temeli olarak bakmamız önemlidir. Eğitim hakkına insan haklarıyla ilgili birçok uluslararası belgede yer verilmiştir.

Kuçuradi'ye göre insan hakları belgeleri birbirine bağlı bir şekilde bir bütün oluşturmakta ancak talepler bakımından bazı önemli farklar göstermektedir. Bu taleplerin bazıları insan olanaklarıyla ilgiliyken bazıları ise olanakların geliştirilmesi için önemli olan ön koşullardır. İnsan olanaklarıyla ilgili olan kısımda temel özgürlükleri ve/veya kişinin güvenliğine ilişkin talepleri içermektedir. İnsana özgü etkinliklerin gerçekleştirilmesinde insana dokunulmaması talep edilir. Devletin bunu yasalar ile güvence altına alması gerekmektedir. Düşünce ve kanaat özgürlüğü, işkenceye uğranmaması bu haklara örnek gösterilebilir. İnsan olanaklarını korumanın ön koşuluna ilişkin taleplerde ise sağlık, beslenme, eğitim, çalışma vb. haklarla ilişkilidir. Bu hakların korunması ülkelerde yapılan hukuksal düzenlemeler ve siyasi kararlara bağlıdır. Devletin kişilere tanıdığı sosyal, ekonomik ve siyasal hakları koruması gerekmektedir (Kuçuradi, 2018, s. 2-6). Bu hakların içine dahil edilen eğitim hakkına herkesin eşit fırsatlarla erişebilmesi ülkelerin bu hakkı koruyup koruyamamasına bağlıdır. Kuçuradi, eğitimi 'istenilen davranışları kazandırmak' şeklinde tanımlanmaması gerektiğine, kişilerin 'insanlaşmasına yardımcı olmak' çerçevesinden değerlendirilmesinin daha uygun olacağına vurgu yapmaktadır (Kuçuradi, 2014, s.40-41).

Eğitim hakkı, kişilerin olanaklarını geliştirmelerinde temel koşullarından birine işaret etmektedir. Eğitilen ve eğitilebilen bir varlık olarak insanın diğer olanaklara da erişebilmesi için eğitim oldukça önemlidir. Kişiler eğitime erişim sayesinde insan olmanın ne demek olduğunu, hangi olanaklara sahip olduğunu, insanların yalnızca insan olmalarından kaynaklı olarak olanakları gerçekleştirebiliyor olması gerektiğini bilebilir. Ülkelerin insan haklarından biri olan eğitim hakkını 'kişilerin insanlaşmasını'

sağlamak niteliğinde koruyup, herkese eşit fırsatlarda erişilebilir hale getirmesi gerekmektedir. Tüm bu bilgilerden yola çıkarak eğitime erişilememesinin bir insan hakkı ihlali olduğunu söylemek mümkündür. Buradan yola çıkarak eğitim hakkının birçok ulusal ve uluslararası belgelerle korunduğu görülmektedir.

2.2 Eğitim Hakkına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler

İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan yaygın insan hakları ihlallerinin bir daha yaşanmamasını sağlamak amacıyla taraf devletler, aralarında yaşanan anlaşmazlıkların çözümü ve meydana gelebilecek savaşların önlenmesi için uluslararası birliktelikler oluşturulmuştur. “Uluslararası insan hakları hukuku” olarak adlandırılan gelişmeler incelediğinde 1945’te kurulan Birleşmiş Milletler (BM) ve 1949’da kurulan Avrupa Konseyi (AK) iki önemli örgüt olarak ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler, dünya ölçeğinde barışın korunması ve uluslararası ilişkilerin diyalog yoluyla çözülmesi amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüttür. İnsan haklarının korunması, Birleşmiş Milletlerin dünya barışını sağlamak için ilgilendiği bir konu olarak başlamıştır (Şahin ve Kanat, 2005, s.28). Avrupa Konseyi ise, Avrupa kıtasında demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunması amacıyla kurulmuş bölgesel bir örgüttür (Şahin ve Kanat, 2005, s.43). Her iki örgüt de insan haklarına ilişkin belgeler geliştirmiştir.

Eğitim hakkı, 1948 yılında uluslararası insan hakları sözleşmelerinin dayanağı olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) olmak üzere, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHUS), Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)’ gibi uluslararası insan hakları sözleşmelerinde her insanın sahip olması gereken bir hak olarak ele almıştır (Karaman Kepenekçi ve Taşkın, 2017, s.107).

Uluslararası sözleşmelere taraf olan devletler sözleşmenin içerdiği hakları yerine getirmekle sorumludur (ERG, 2009, s.22). İnsan Haklarının Evrensel Beyannamesi’nin (İHEB) 26.Maddesi’nin 1.2. ve 3. Fıkrasında eğitim hakkı şu şekilde vurgulanmıştır;

1. Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır.
2. Eğitim, insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir.
3. Ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948: madde 26).

Bu madde ile herkesin eşit fırsatlar çerçevesinde temel öğretime ve ilköğretime ücretsiz bir şekilde erişmesi vurgulanmıştır. İnsanın olanaklarının geliştirilebilmesi için eğitimin insan haklarına dayalı bir rolünün bulunduğu bahsedilmiştir. ‘Fırsat eşitliği’ kavramı kaynaklara ulaşım ve kaynaklardan eşit bir şekilde faydalanabilme anlamını taşımaktadır. Temel eğitimin fırsat eşitliği sağlanarak erişebilir olması sosyal ve ekonomik alanlara da olumlu katkılar sunmaktadır (Polat, 2009, s.10-12). Çocukların eğitim hakkına erişiminde verilecek olan eğitimin seçiminde (çocukların katılımı sağlanarak) öncelikli hak sahibi anne-baba olup devletin ailelerin dini-felsefi inançlarına saygı duyup, istedikleri eğitimi almalarını desteklemesi gerekmektedir. Eğitim hakkının erişebilir olması öncelikli olarak devletin yükümlülüğündedir (ERG, 2009, s.31). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde ele alınan eğitim hakkı uluslararası insan hakları sözleşmelerinin de dayanağı halindedir.

2.2.1 Birleşmiş Milletler Sistemi

2.2.1.1 Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş olup 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin Sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzaladığı görülmektedir. Eğitim hakkının sosyal ve kültürel haklarla ilişkili olması sebebiyle ESKHUS’nin 13. Maddesinde ayrıntılı bir şekilde eğitim hakkına yer verilmiştir:

1. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraf Devletler, eğitimin, insanın kişiliğinin ve onur duygusunun tam olarak gelişmesine yönelik olacağı ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygıyı güçlendireceği hususunda mutabıktırlar. Taraf Devletler, ayrıca, eğitimin, herkesin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılmasını sağlayacağı, tüm uluslar ve tüm ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştireceği ve Birleşmiş Milletler'din barışın korunmasına yönelik faaliyetlerini güçlendireceği hususlarında mutabıktırlar.

2. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak gerçekleştirilmesi amacı ile aşağıdaki hususları kabul ederler: (a) İlköğretim herkes için zorunlu ve parasız olacaktır; (b) Teknik ve mesleki eğitim de dahil olmak üzere, orta öğretimin çeşitli biçimlerinin, her türlü uygun yöntemle ve özellikle parasız eğitimin tedricen yaygınlaştırılması yoluyla herkes için açık ve ulaşılabilir olması sağlanacaktır; (c) Yüksek öğretimin, özellikle parasız eğitimin tedricen geliştirilmesi yoluyla, kişisel yetenek temelinde herkese eşit derecede açık olması sağlanacaktır; (d) İlköğretim görmemiş ya da ilköğretimi tamamlamamış olanlar için temel eğitim elden geldiğince teşvik edilecek veya yoğunlaştırılacaktır; (e) Her düzeyde okullar sisteminin geliştirilmesi aktif bir şekilde yürütülecek, yeterli bir burs sistemi yerleştirilecek ve öğretim personelinin maddi koşulları sürekli olarak iyileştirilecektir.

3. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, ana-babaların veya -bazı durumlarda- yasal yoldan tayin edilmiş velilerin çocukları için, kamu makamlarınca kurulmuş okulların dışında, Devletin koyduğu ya da onayladığı asgari eğitim standartlarına uygun diğer okulları seçme özgürlüğüne ve çocuklarına kendi inançlarına uygun dinsel ve ahlaki eğitim verme serbestliklerine saygı göstermekle yükümlüdürler.

4. Bu maddenin hiç bir hükmü, bireylerin ve kuruluşların eğitim kurumları kurma ve yönetme özgürlüklerini kısıtlayacak şekilde yorumlanamaz; bu

özgürlüğün kullanılması, daima, bu maddenin 1. fıkrasında ortaya konmuş olan ilkelere uyulmasına ve böyle kurumlarda verilen eğitimin Devlet tarafından belirlenebilecek asgari standartlara uygun olması gereğine bağlıdır (ESKHUS, Madde 13).

Maddenin birinci fıkrasında kişilerin eğitim hakkına sahip olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. İkinci fıkrada özellikle parasız bir eğitim temelinde eğitim hakkına erişilebilmesi için gerekli hususlara yer verilmiştir. Üçüncü ve dördüncü fıkrada çocukların inançlarına uygun eğitim fırsatlarının yaratılması, devletin belirlediği asgari standartlar çerçevesinde olması konu edinilmiştir. Eğitim hakkının erişilebilir olması için devletin görev ve yükümlülükleri ele alınmıştır. ESKHUS, uluslararası hukukta eğitim hakkıyla ilgili en ayrıntılı sözleşmedir (ERG, 2009, s.23). Türkiye'nin taraf olduğu bu Sözleşmenin eğitim konusunu ele alan 13.maddesinin bazı paragraflarına çekince konulmuştur. Sözleşmenin onaylanmasına dair uygunluğun verildiği kanun tasarısında: *"Türkiye Cumhuriyeti, Sözleşme'nin 13. Maddesinin (3). ve (4). Paragrafları hükümlerini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3., 14. ve 42. Maddelerindeki hükümler çerçevesinde uygulama hakkını saklı tutar."* ibaresi yer almaktadır (TBMM, 2003). TC Anayasasının ilgili maddelerinde; devletin bölünemez bir bütün olduğu, dilinin Türkçe olduğu, Türkçeden başka bir dilin eğitimde anadil olarak okutulmayacağı belirtilmektedir (Anayasa, Madde 3, 14, 42). Ailelerin çocuklara kendi inançları doğrultusunda eğitim verme isteklerinin ülkenin ve milletin bütünlüğünü ne şekilde ortadan kaldıracabileceğine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Nitekim BM antlaşmalarının ülkelerin toprak bütünlüğünü bozma ve yönetim şekline karışma anlamlarının çıkarılmaması gerekmektedir. Türkçe dışındaki anadilde eğitim alma hakkının sağlanması, insan hakları bağlamında kültürel bir hak olarak değerlendirilir. İlgili Anayasa maddelerini incelendiğinde çekinceli sözleşme hükümleri ile arasında bir çelişki olmadığı görülmektedir (Dalar, 2015, s. 224- 230). Anayasa ile çelişmediği gözükse de Türkiye konuya ilişkin yasal bir değişiklik yapmamıştır.

Çocukların anadilde eğitim almaması okul başarısı, özgüven ve özsaygı konularını olumsuz yönde etkilemektedir. Aileler tarafından toplumda ayrımcılığa maruz kalmaması amacıyla çocuklara anadilleri öğretilmemesi sonucunda aile büyükleriyle

iletişim kuramama, kendi kültürlerini öğrenememe sorunlarını da ortaya çıkarmaktadır (Gök, 2012, s.13).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde (ESKHS) de mlteçileri de kapsayacak şekilde din, dil, ırk, cinsiyet gibi sebeplerle ayırım yapmadan eşit ve parasız bir şekilde herkesin eğitim hakkına erişmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1999 yılında yayımladığı Genel Yorumlarında 13.Maddede yer alan eğitim hakkını ne şekilde yorumladığını açıklamıştır:

Eğitim hem başlı başına ayrı bir insan hakkı hem de diğer insan haklarının gerçekleştirilmesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Güçlendirici bir hak olarak eğitim, ekonomik ve sosyal açıdan toplum dışına itilmiş olan yetişkin ve çocukların yoksulluktan kurtarabilecekleri ve içinde bulundukları topluma tam olarak katılmalarını sağlayacak yolları elde edecekleri temel araçtır. Eğitimin kadının güçlendirilmesinde, çocukların sömürücü ve tehlikeli işçilikten ve cinsel istismardan korunmasında, insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesinde, çevrenin korunmasında ve nüfus artışının kontrol edilmesinde hayati bir rolü vardır (Uyar, 2006, s.215).

Madde 13.1.'de öngörülen eğitim hakkının öncelikle temel bir insan hakkı olduğunu ele alarak yoksulluğa engel olabilecek bir araç olduğundan bahsetmektedir. Çocukların korunması, risk faktörlerinin ortadan kaldırılması, güçlendirilmesinin desteklenmesi, insan haklarının geliştirilmesi eğitim hakkına erişmeyi gerektirir. Komite, Türkiye'nin çekince koymuş olduğu 13. Madde'nin 3. ve 4. Paragraflarına ilişkin yorumunda öğrenim özgürlüğü hakkı için tarafların kişilerin inançlarına uygun bir biçimde eğitim görmelerini sağlanmasına saygı göstermesi gerektiğine yeniden vurgu yaparak devletin ve üçüncü kişilerin bir müdahalesi olmadan eğitimin özgürce seçilebilmesini ifade etmektedir (Uyar, 2006, s. 235).

Türkiye, eğitim hakkına erişimi sağlaması için taraf olduğu Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi doğrultusunda uyguladığı ulusal sosyal politikalarını iyileştirmesi gerekmektedir. Sözleşmenin etkin ve etkili kullanımı ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının, meslek elemanlarının daha çok atıfta bulunarak savunuculuk yapması

oldukça önemlidir. Yukarıdaki literatürde de bahsedildiği üzere mülteci çocukların öğrenim özgürlüğü hakkına erişimi için bu sözleşmelerin yasal çerçevede ele alınıp uygulanması gerekmektedir. Bu sayede eğitim hakkına etkin bir şekilde erişilerek yoksulluğun ve birçok risk faktörünün önüne geçilmesine katkı sağlayacağını söylemek mümkündür.

2.2.1.2 Çocuk Hakları Sözleşmesinde Eğitim Hakkı

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilerek 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin ise Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzaladığı, 11 Aralık 1994 tarihinde ise Resmi Gazete'de yayımladığı görülmekte olup 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

BMÇHS'nin 28. ve 29. Maddeleri çocukların eğitim hakkını güvence altına alan önemli bir hükümdür. 28.Maddede, çocukların temel eğitime erişiminin zorunlu ve ücretsiz bir şekilde olması gerektiğini, ekonomik-sosyal ve kültürel sorunların çözümlenmesini içermektedir. Sözleşmede çocukların ekonomik sorunlar sebebiyle eğitime erişiminde yaşadığı sorunların giderilmesi amacına yer verildiği görülmektedir. Orta öğretimin genel, mesleki eğitim olarak tasarlanması ve yüksek öğretimi yetenekleri baz alarak tüm çocukların erişebilmesinin sağlanması, eğitim ve meslek seçimine ilişkin rehberlik hizmetine tüm çocukların ulaşması, okulların okul devamlılığının sağlanması ve okul devamsızlıklarının düşürülmesine ilişkin önlemleri alması ile ilgili hükümleri içermektedir. İlgili Maddede aynı zamanda taraf devletlerin okul disiplinini sağlarken çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla olması gerektiğine, okuma-yazma bilmemeyi ortadan kaldırmasına yer vermiştir (BMÇHS, Madde 28). Çocukların eğitim hakkını korumak ve geliştirebilmek için taraf devletlerin sorumluluklarına yer verildiği görülmektedir. Özetle çocukların eğitime erişimini sağlamak, eşit fırsatlar çerçevesinde eğitime erişirmek ve çocukların öğrenim süreçlerine bireysel katılımlarını desteklemek amacıyla oldukça önemlidir. Çocukların eğitim süreçlerinde katılım hakkına da vurgu yapmaktadır.

BMÇHS'nin 29. Maddesinde ise, eğitimde çocukların kişisel gelişiminin ve yeteneklerinin geliştirilmesi, insan haklarına ve özgürlüklere saygının temel alındığı

eğitimin sağlanması, etik bir şekilde düşünen bireyler haline gelmeleri, kültür – din – değer konularına saygı göstermeleri, insanlar arasında barış ve hoşgörünün işlendiği ve sürdürülebilir doğayı konu edinmesi gerektiği hükmü yer almaktadır (BMÇHS, Madde 29). Bu madde ile eğitimde insan hakları perspektifini temel alarak çocukların insan haklarına saygılı, bilinçli ve etik bir şekilde öğrenim görmesine vurgu yapılmıştır. Eğitim yalnızca bilimsel bilgiye erişim noktası değil aynı zamanda insan hakları bilgisine ve bilincine ulaşılması amacı taşımaktadır.

BMÇHS'nin 22.Maddesinde ülkede bulunan her çocuğun insani yardım hizmetlerinden faydalanması, sahip olduğu haklara erişiminin sağlanması ve haklarının korunması için gerekli tüm önlemlerin alınması yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu maddede, ülkede bulunan tüm mülteci ve sığınmacı çocukların temel haklarını gözetken tedbirlerin alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır (BMÇHS, Madde 22).

Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana-babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar (ÇHS, Madde 22).

Bu çalışmada Türkiye’de Suriyeli çocukların mülteci olmaları sebebiyle ayrımcılığa maruz kalmaları ve eğitim hakkına erişememelerine neden olan birçok faktör bulunduğu görülmektedir. BMÇHS’nde görüldüğü üzere her çocuğun ayrımcılık yapılmadan eşit fırsatlar dahilinde eğitim hakkına erişebilmesi için ayrımcılık konusu oldukça önemlidir.

Ayrımcılık, hayatın her alanında karşılaşılan bir olgudur. Birtakım özelliklerinden dolayı bazı insanların üstün olduğunu savunmak ve olumsuz davranışlar sergilemek ayrımcılık olarak tanımlanır (Taşgın, 2021, s.294). Türkiye’nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi sistemlerinde üretilmiş temel insan hakkı

sözleşmelerinde ayrımcılığın bir insan hakkı ihlali olduğuna yer verilmiştir. Bu sözleşmelerin bir kısmı doğrudan ayrımcılıkla ilişkili olmakla birlikte tümünün ayrımcılığın önlenmesine dair hükümleri bulunmaktadır. Taraf devletlerin ise ayrımcılığın önlenmesine yönelik ve ayrımcılık yasağının ihlal edildiği durumlar karşısında yükümlülükleri bulunmaktadır (Taşğın, 2021, s.294-298). Sözleşmelerin kanun hükmünde olduğu Anayasa'nın 90. Maddesinde yer verilmiştir. Kanunlarla bir uyumsuzluk olması halinde uluslararası sözleşmeler esas alınmak durumundadır (Taşğın, 2017, s.28).

Ayrımcılık yasağına yer veren uluslararası sözleşmeler genellikle ayrımcılığı ayrıntılı olarak tanımlamamıştır. Uluslararası sözleşmelerde taraf devletlerin kendi ülkelerinde yaşayanlara ilişkin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal, fikir vb. statülerde ayırım gözetmeksizin hakları sağlamak ve korumakla yükümlü olduğuna yer verildiği görülmektedir. Ayrımcılık yasağına muameleyi belirleyici unsur olarak yer verilmiştir (Gül, Karan, 2011, s.9-11).

Türkiye'nin de taraf olduğu BMÇHS'nin 2.Maddesinin ayrımcılık yasağına ilişkin hükmü şu şekildedir:

Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayrımcılığa veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemi alırlar (ÇHS, Madde 2).

BMÇHS'nin koruma yöntemi rapora ve bireysel şikâyeteye dayalıdır. Sözleşmenin taraf devletlerce nasıl uygulandığını izlemek amacıyla BM Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) kurulmuştur (ÇHS, Madde 43).

BM Çocuk Hakları Komitesinin ülke raporlarında çoğunlukla sorunlu alanlar üzerinde durmaktadır. ÇHK'nin eğitim hakkı ve ayrımcılığa ilişkin birçok soruna yer verdiği görülmektedir. 2002 yılında ÇHK'nin yaptığı 2 Nolu Genel Yorumda taraf devletlerin çocuk haklarının korunmasında ve yaygınlaştırılmasında bağımsız bir insan hakları kurumu olması esas alınmıştır (ÇHK, 2002, s.2). 2 Nolu Genel Yorumda özellikle çocukların görüşlerinin, tercihlerinin dikkate alınmamasına dikkat çekilmiştir. Örneğin Türkiye'de de Suriyeli çocukların okul kayıtları sırasında ana dillerinin Arapça olması sebebiyle İmam Hatip Okullarına yönlendirilmeleri çocukların katılım hakkı ihlaline sebep olmaktadır. 2 Nolu Genel yorumda tavsiye edilen girişimler içerisinde sözleşmenin 12.maddesi göz önünde bulundurularak devletlerin çocukların görüşlerinin dikkate alınmasına destek olmaları gerektiğine yer verilmiştir (ÇHK, 2002 s.5). ÇHK'nin 'Eğitimin Amaçları' başlıklı 2001 yılında yaptığı 1 Nolu Genel Yorumunda ÇHS'nin 2. Maddesinde belirtilen herhangi bir sebebe dayalı ayrımcılığın çocuğun insanlık onuruna aykırı olduğu ve eğitimde eşit fırsatlardan yararlanmasını engellendiğine yer verilmiştir. Örneğin toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı olmayan bir müfredatın kız çocuklarının eğitime erişiminin engellenmesine sebebiyet verdiğine değinilmiştir. Sözleşmenin 29. Maddesinin temelinde ırkçılık, yabancı düşmanlığına karşı mücadelenin ele alınmasına açıklık getirdiği anlaşılmaktadır. İnsan ve çocuk hakları hususunda çocuğun içinde bulunduğu toplumun değer anlayışları üzerine odaklanılmasının önemini vurgulamaktadır. Eğitimin yalnızca bir erişim konusu olmaması gerektiğine odaklanarak eğitimin içeriğinin de oldukça önemli olduğu ifade edilmiştir. Eğitimin içeriğinde çocuklara yaşam biçimi kazandırarak, insan haklarına erişebilme kapasitelerini güçlendirmeyi de hedeflemesi amaçlanmalıdır (ÇHK, 2001, s.3-4). ÇHK'nin 'Kendi Menşe Ülkeleri Dışında Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Dair Uygulamalar' başlıklı 2005 yılında yaptığı 6 Nolu Genel Yorumunda ÇHS'nin taraf devletlerin sözleşme hükümlerinin kendi toprakları dahilinde her çocuğu kapsadığına vurgu yaparak statüye ve vatansız olmalarına bakmaksızın mülteci ve göçmen tüm çocukların üstün yarar ilkesine dayalı koruma ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmıştır (ÇHK, 2005, s.5).

ÇHK'nin 2017 yılında yaptığı, Uluslararası Göç Bağlamında Çocukların İnsan Haklarına İlişkin Genel İlkeler Hakkında Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi'nin 3 No'lu ve Çocuk Hakları Komitesi'nin 22 No'lu

Ortak Genel Yorumunda her iki sözleşmede de uluslararası göç bağlamında çocuk haklarının korunmasına ilişkin bağlayıcı hükümlerin bulunduğuna yer verilmiştir. İlgili Genel Yorumda çocukların hem çocuk olmalarından hem de göçe maruz kalmaları sebebiyle daha fazla kırılgan bir durumda olabileceklerine değinilmiştir. Göçmen çocuklara ilişkin devletlerin çocuk hakları temelinde politikalar geliştirerek çocuğun yüksek yararına vurgu yapılmıştır (ÇHK, 2017, 1-17).

Komitenin taraf devletlere sunmuş olduğu Genel Yorumlar dışında Sözleşmenin 43. Maddesinde de belirtildiği üzere taraf devletlerin komiteye sunduğu raporlar incelenir ve değerlendirilir (ÇHS, Madde 43). 2001 yılında Türkiye'nin komiteye sunduğu rapora istinaden komitenin ülkemize ilişkin sonuç ve gözlemlerinde 17., 29. ve 30. Maddeye çekince konulmasının eğitim, ifade özgürlüğü, ana dilini kullanma vb. haklara yönelik olumsuz etkilerin olabileceği belirtilmiştir. İlgili raporda ayrımcılığın ele alındığı konuların özellikle Kürt kökenli çocuklar, özürlü çocuklar, evlilik dışı doğan çocuklar, kız çocukları, mülteciler, iç göçe tabi tutulan çocukların özellikle eğitim ve sağlık hakkına erişebilme imkânlarının uygulanmasında çekincelerinin bulunduğu belirtilmiştir. Özellikle özürlü çocukların tüm haklarına erişebilmesi hususunda yeterli bütçenin ayrılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır (ÇHK, 2001). Günümüzde bu sorunlar sebebiyle Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişemediği görülmektedir.

2001 yılında Komitenin Türkiye'ye ilişkin hazırlamış olduğu ilk raporun ardından 2012 yılında sonuç gözlemleri içeren ikinci ve üçüncü rapor birlikte yayımlanmıştır. 2001 – 2012 yılları arasında Türkiye'nin ilk raporda yer alan tavsiyelerin birçoğunun tam ve yeterli bir şekilde uygulanmadığı belirtilmiştir. Türkiye'nin Sözleşmede çekince koyduğu maddelerin ayrımcılığa sebep olma ihtimalini yeniden hatırlatmıştır (ÇHK, 2012). 2001 – 2012 yılları arasında çocuk hakları konusunda yapılan yasal düzenlemelerde haklara erişim konusunda birtakım yenilikler de bulunmaktadır. Örneğin 2010 yılında Anayasanın 41. maddesine “Çocuk Hakları” eklenerek, çocuğun üstün yararı ilkesine anayasal güvence kazandırılmıştır (TC Anayasası, Madde 41). Anayasadaki ek düzenlemenin yanı sıra 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu; 2007 yılında yürürlüğe giren 5717 sayılı Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun ile 2012 yılında yürürlüğe giren

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da da çocuk haklarına yer verildiği görülmektedir.

Türkiye'de günümüzde erken yaşta evliliklerin, başlık parasının, kız çocuklarının, engelli ve etnik gruplardaki çocukların eğitime erişememe sorunlarının olduğu görülmektedir (Taşgın, 2017, s.37). Eğitim hakkı, temel bir insan hakkı olup başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) olmak üzere çok sayıda temel insan hakları sözleşmesinde yer aldığı görülmektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesine göre devletin, çocuklara tanınan hakların uygulanmasına ilişkin her türlü yasal ve idari önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır ancak hem Komitenin Türkiye'ye ilişkin raporlarında hem de konuya ilişkin kaynaklarda çocukların eğitim hakkına erişim sorunlarının örnekleri bulunmaktadır. Eğitim Reformu Girişiminin (ERG) 2020 yılında yayınlamış olduğu Eğitim İzleme Raporunda da Türkiye'de eğitime erişimin sağlanmasına ilişkin yapılan çalışmalara karşın çocukların devamsızlık, okul terki, ayrımcılığa maruz kalma, materyal eksikliği sebebiyle eğitime erişemediğinden söz edilmektedir. Bu nedenlere ek olarak bazı kesişimsel durumlarda risk faktörü daha da artmaktadır. Örneğin; özel gereksinimli bir öğrencinin gerekli materyallere ulaşamamasıyla birlikte aynı zamanda Roman kökenli ve yoksul olması 'çoklu dezavantajlılığa' sebep olabilmektedir (Ergün ve Arık, 2020). Suriyeli çocukların mülteci olmaları sebebiyle ayrımcılığa maruz kalmaları ve eğitim hakkına erişememelerine neden olan birçok faktör birden fazla dezavantajlılığa sebep olmaktadır.

Komitenin Türkiye'ye ilişkin yayınladığı başlangıç rapor gözlemlerinden evlendirilme yaşındaki cinsiyet eşitsizliğinin ve Ceza Kanununa tabi tutulan yaştan iyileştirilmesiyle olumlu gelişmeler bulunmaktadır. Ancak genel çerçevede değerlendirildiğinde ise şemsiye haklar olarak ifade edilen ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, yaşama, gelişme ve katılım hakkında sorunlar bulunduğu belirtilmektedir.

2.2.2 Avrupa Konseyi

2.2.2.1 Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ), Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından 18.10.1961 yılında imzalanmıştır. Türkiye'nin Sözleşmeyi 18 Ekim 1961 tarihinde imzaladığı, 14 Ekim 1989 tarihinde Resmi Gazete'de yayımladığı görülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), yaşam hakkı, işkence yasağı, kölelik, güvenlik gibi birinci kuşak haklar olarak tanımlanan temel hakları konu edinirken Avrupa Sosyal Şartı, çalışma, örgütlenme, sosyal güvenlik gibi haklara yer veren ikinci kuşak hakları ele almaktadır (Erdoğan, 2008, s. 123). Kuçuradi'nin hak sınıflamasında dolaylı korunan haklar kategorisinde yer alan bu hakların (barınma, beslenme, eğitim vb.) güvence altına alınmasında ASŞ ve GGASŞ gibi uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle birlikte devletin yasalarla desteklemesi ve birtakım yükümlülüklerini yerine getirmiş olması gerekir (Kuçuradi, 2018, s.6).

ASŞ'nin içeriğine ilişkin zamanla yeni protokoller eklenerek kapsamı genişletilmiş, 3 Mayıs 1996 tarihinde ise daha geniş bir hale getirilmesi ve yeni hakların eklenmesiyle amacıyla Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (GGASŞ) imzaya açılmıştır. Türkiye'nin Sözleşmeyi 6 Ekim 2004 tarihinde imzaladığı, 3 Ekim 2006 tarihinde ise Resmi Gazete'de yayımladığı görülmektedir. 1 Ağustos 2007 tarihinde ise ülkemizde yürürlüğe girmiştir (Erdoğan, 2008, s. 123-124). ASŞ ve GGASŞ Sözleşmeleri çeşitli sosyal ve ekonomik hakları içermekte olup, bu haklardan eğitim hakkına da yer verilmiştir.

Avrupa Sosyal Şartı Sözleşmesi'nde eğitim hakkı; ücretsiz ilk ve orta öğretim, ücretsiz mesleki eğitim, yerleşik yabancı uyruklulara ilişkin uygulamalar, engelli çocukların eğitime erişimi ve mesleki öğretimden konuları ele alınmıştır (ASŞ, 1961). Bu içerikler ile taraf devletlerin eğitim hakkına ilişkin uygulamada çeşitli önlemler alma yükümlülüğüne yer verilmiştir. ASŞ Sözleşmesi'nin zamanla ek protokollerle genişletildiği görülmektedir. Ek protokollerde de eğitim hakkına ve mültecilik konusunda yükümlülükler yer verilmiştir. 1988 yılındaki Ek Protokolde Sözleşmenin kapsamına ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Mültecilerin Statüsü hakkında Protokole vurgu yaparak taraf devletlerin yükümlülükleri mültecilere muameleleri ele

alınmıştır (ASŞ Ek Protokol, 1988). Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı Sözleşmesi 17. Maddesinde ise çocukların ve gençlerin eğitime erişiminin desteklenmesi için yeterli kurum ve hizmetlerin sağlanması, her türlü şiddete ve ihmale maruz kalmaması, gerekli hallerde devlet koruması altına alınması, okula özendirilmesi ve parasız eğitime erişebilmelerine yer verilmiştir (GGASŞ, Madde 17).

ASŞ ve GGAŞ Sözleşmelerinde çocukların yaşam haklarına saygı gösterilerek insan hakları bağlamında eşitlik ilkesine bağlı kalınması hedeflemektedir. Çocukların eğitim haklarına erişimi, insan olarak olanaklarını geliştirmelerini sağlamak, toplumsal katılımlarını güçlendirerek gelecekte daha iyi bir yaşam sürmelerini desteklemek adına oldukça önemlidir. İlgili sözleşmelerle eğitim hakkı olmak üzere çocukların tüm haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunmasına ilişkin taraf devletlerin sorumlulukları vurgulanmaktadır.

Türkiye'nin ASŞ ve GGASŞ Sözleşmelerine taraf olduğu ancak bazı maddelerine çekince koyduğu, tüm ek protokolleri de imzalamadığı görülmektedir. Avrupa Sosyal Şartı Sözleşmesi'nin çocuk ve gençlerin korunmasını ele aldığı 7.Maddesinin 1., 2., 7. ve 10.fıkraları ülkemiz tarafından onaylanmamıştır. Çocukların ve gençlerin çalışmasına ilişkin iş güvenliğini ele alan bu maddedeki fıkralar ile çocukların çalışma yaş sınırını, bedensel ve ruhsal risklere karşı koruma gibi konular ve sınırlılıklar ele alınmıştır (ASŞ, Madde 7).

Ulusal mevzuat incelendiğinde Sözleşmenin 7.Maddesinin hükümleriyle çelişmemekte ancak çocukların belirli işlerde çalıştırılmaması ve iş güvenliği hükümleri farklı yasalarla korunması sebebiyle tek bir yasa altında konumlandırılmayıp, dağınık bir şekilde olduğu görülmektedir. Türkiye'de bu hususta bulunan yasalara rağmen iş güvenliği olmayan şartlar altında çalışan çok sayıda çocuk bulunmaktadır (Eyrenci, 2020, s.229). Eğitim hakkına erişim sorunlarından ve sonuçlarından biri çocuk işçiliğidir. Çalışan çocukların iş güvenliği önemlerinin alınmaması, eğitim hakkına erişiminin desteklenmemesi oldukça önemli bir sorundur. Türkiye'nin ASŞ Sözleşmesinde ilgili fıkralarını onaylamaması sonucunda çalışan çocukların iş güvenliği konusunda korunma düzeyi sorununu, çocuk işçiliğini, zorla çalıştırılmayı, eğitim ve gelişim sorununu riskli hale getirmektedir.

Taşğın, ayrımcılığa maruz kalabilecek kişileri ele alırken risk grubu olarak nitelendirilen mültecilerin de olduğundan söz etmiştir (Taşğın, 2015, 295). Bu nedenle sözleşmelerde ayrımcılıkla ilgili hükümler bu çalışmanın konusu bakımından oldukça önemlidir. GGASS’de de ayrımcılık yasağı şu şekilde ifade edilmiştir. *“Bu Şartla yer alan haklardan yararlanma ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, sağlık, ulusal bir azınlığa mensubiyet, doğum ya da başka statüler gibi nedenlere dayanan hiç bir ayrımcılığa tâbi olmaksızın sağlanacaktır”* (GGASS, Bölüm E, Madde V).

GGASS’nin 19.Maddesinde ise göçmen olarak çalışan kişinin çocuklara anadilinin öğretilmesi taahhüdünde bulunulmuştur. *Göçmen olarak çalışan kişinin çocuklarına, elverişli olduğu ölçüde, göçmen olarak çalışan kişinin ana dilinin öğretilmesini teşvik etmeyi ve bunu kolaylaştırmayı taahhüt eder”* (GGASS, Madde 19/12).

Eğitim Reformu Girişimi’nin 2009 yılında yayınlamış olduğu ‘Çift dillilik ve Eğitim’ isimli raporunda uluslararası insan hakları belgelerinin anadilde eğitimi hak temelli olarak doğrudan ifade etmediğini, uyarı ve öneriler şeklinde konu edildiğine yer vermiştir. Anadilde eğitim görmenin bir hak olmadığı düşüncesinde bulunmadıkları, yerel düzeyle ihtiyaca binaen çözülmesi gereken bir konu olduğundan bahsedilmiştir. Çift dilliliğin önemli bir ölçüde faydalı olduğu, eğitim politikalarının bunu destekleyecek nitelikte çalışmalar yapması gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Ayan-Ceylan, Koçbaş, 2009, s.31-32). Eğitim Reformu Girişimi’nin 2009 yılında yayınlamış olduğu ‘Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar’ isimli raporunda ise uluslararası belgeler incelendiğinde anadilde eğitim imkânının sunulmaması resmi dil ile öğrenme sürecinin uygulanmasının ayrımcılık olarak tanımlanmadığı, resmi dille de eğitim hakkına erişilebildiği ancak kültürlerin devamlılığına ve korunmasına katkı sağladığı, fırsat eşitliğini desteklediği görülmektedir. Çocukların ilköğretim seviyesinde anadilde eğitim alıp sonrasında farklı bir dille eğitimine devam etme zorunluluğu bulunması halinde eğitim hakkına erişimini ihlal ettiği belirtilmektedir. Uluslararası sözleşmelerinin komitelerinin ele aldığı konuların içinde anadilde eğitim, resmi dil ile birlikte anadilinde öğrenilmesi, kişilerin eğitim dilini bilmemesi yer almaktadır (Gül, 2009, s.27-28). Uluslararası sözleşmeler incelendiğinde dil ile ayrımcılığın insan hakları ihlali olduğunu söylemek mümkündür. Çocukların eğitim sürecinde anadilde

eğitim almalarının oldukça tartışmalı bir konu olduğu görülmektedir. Suriyeli  ocuklar dil engeli sebebiyle okulda uyum sorunu yaşamakta, derslerini anlamada güçlük çekmekte, akran zorbalığına ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Aykut, 2020). Çocukların anadillerini unutmadan bir gelecek kurabilecekleri ve içinde bulundukları fırsat eşitsizliği sorununun açılmasına katkıda bulunabilecek içerikte bir eğitime erişmeleri amacıyla sosyal politikalarda iyileştirmeye gidilmesi gerekmektedir.

2.3 Eğitim Hakkına İlişkin Ulusal Mevzuat

Türkiye, eğitim hakkının korunması ve uygulanmasına ilişkin hükümleri içeren birçok uluslararası insan hakları sözleşmelerine taraf olmuş ve ulusal mevzuatta da yer vermiştir. Başta Anayasa'nın "Eğitim ve öğrenim hakkı ve  devi" başlığı ile 42. Maddesinde eğitim hakkını güvence altına almıştır.

Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

 ğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve  ğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda,  ağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve  ğretim yerleri a ılamaz.

Eğitim ve  ğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir (Anayasa, Madde 42).

Anayasa'nın 42.Maddesi, Türkiye'de eğitim hakkının anayasal temellerini ve devletin eğitime erişim hususundaki yükümlülüklerini ortaya koymaktadır. Eğitimin içeriğinin devletin gözetim ve denetimi altında düzenlendiğine ve belli standartlarının bulunduğuna yer verilmiştir.

Uluslararası kanunları ve Anayasayı temel alan İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda ilköğretimin okul çağında olan çocuklar için zorunlu olması, devlet okullarının ücretsiz olması (Madde 2), Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ise eğitim kurumlarının ayırım gözetmeden herkese eşit fırsatlar sunarak erişilebilir olması gibi hükümleri içermektedir (Madde 4, 7, 8). 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda da çocukların haklarının korunması amacıyla gelişimine uygun eğitim görmesi, gerekli hallerde eğitim tedbiri kararının uygulanmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır (ÇKK, Madde 4, 5).

Bu kanunlar ile her çocuğun eğitime erişim hakkının olduğunu ve devletin bu hakkı sağlamakla yükümlü olduğu vurgulanmaktadır. Zorunlu ve ücretsiz eğitim, eğitim hakkının temelini oluşturmakla birlikte, çocukların temel eğitim seviyesinde eğitim almalarını garanti altına almaktadır. Kanunlarda, eğitimde eşitliğin sağlanmasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Ulusal mevzuatta da görüldüğü üzere, eğitimin sadece bir hizmet değil, aynı zamanda bir hak olduğu ve devletin bu hakkı koruma ve sağlama yükümlülüğünün olduğu anlaşılmaktadır. Bu yasal çerçeveler ile çocukların eğitime ilgili haklarının korunmasında ve her çocuğun eğitime adil ve eşit bir şekilde erişebilmesinde oldukça önemlidir. Ancak ulusal kanunlarla da korunan eğitim hakkının kurum ve kuruluşlar tarafından uygulamaya geçirildiğinde kişilerin bu hakka erişiminde yaşadığı sorunların olduğu görülmektedir.

2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye yapılan kitlesel göçün çoğunlukla eğitim döneminde olan çocuklardan oluşması mültecileri kapsayan bir eğitim politikası ihtiyacını doğurmuştur. Bu çalışmada "3.2. Geçici Koruma Rejimi ve Suriyeli Çocukların Durumu" başlığında çocukların eğitime erişememe sorunu, mültecileri kapsayarak oluşturulan eğitim politikalarıyla aktarılmıştır.

2.4 Eğitim Hakkının Korunmasının Gerektirdikleri

Günümüzde eğitimin tanımı, "istenilen davranışları kazandırmak" şeklinde yapılmaktadır (Kuçuradi, 2014, s. 40). Eğitilenin eğitimi veren grubun kültürüne dâhil edilerek, değer yargılarını ve dünya görüşlerini benimsemesinin istenmesi yaygın bir eğitim anlayışı tanımıdır (Kuçuradi, 2014, s. 1). Kuçuradi'ye göre kazandırılmak istenilen davranışlar belirli bir zaman ve toplulukta kabul edilen "iyi" ve "kötü"

davranışlar temelinde şekillenmekte olup bu durum farklı ahlaki ve değer yargılarına sahip çeşitli topluluklar arasında çatışmalara yol açabilmektedir. Şoförlük, pilotluk eğitimi gibi benzer eğitimlerin “kişi” eğitiminden ayrı tutulup eğitimde “kişilerin insanlaşmasına yardımcı olmayı amaçlayan” bir anlayışın olması gerekmektedir (Kuçuradi, 2014, s. 40-41). Bir topluluğun ahlaki değerleri ile sağlanan eğitimde kişilerin yalnızca belirli davranış kalıplarına uymayı yönlendirmekte ve çeşitliliğe, anlayışa, eleştirel düşünmeye açık olmalarını engeller niteliktedir. Eğitimin herhangi bir amacın aracı olmaktan ziyade eğitilen ve eğitilebilen bir varlık olan insan fenomeniyle felsefi yönden değerlendirilmesi gerekmektedir (Kocaman, 2021, s.26).

Kuçuradi’ye göre bazı davranış normlarının insanlararası ilişkilerde kolaylaştırıcı nitelikte olması sebebiyle öğretilmesi gerekir. Ancak eğitimin amacı ve içeriği kişilerin bilgisel ve etik yeteneklerinin geliştirilmesi çerçevesinde oluşturulmalıdır (Kuçuradi, 2014, s. 5). Eğitim, kişileri toplum içinde işlevsel bir konumda bulundurmasının ötesinde, özgür ve bağımsız düşünen, etik bilgisine sahip olan, toplumun farklı yönlerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilen kişiler olarak yetiştirmesini hedeflemelidir.

Eğitimin bu nitelikte olması için öncelikle eğitimcilerin kendilerinin doğru değerlendirme yapması, kişilere insan olanaklarını gerçekleştirebilecek katkılarda bulunması ardından kişilere nasıl doğru değerlendirme yapılabileceğine yönelik eğitim verebilmeleri gerekmektedir (Kuçuradi, 2014, s.41). Böylelikle insanın değerini koruyan bir eğitim sağlanmış olacaktır. Eğitim hakkının korunması için öncelikle insan onuru ve insanın değer bilgisine sahip olmak oldukça önemlidir. Ancak eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, öğretmenlerin çocuk haklarına duyarlı bir şekilde eğitilmiş olması, hakkı gözeterek ayrımcılık yapmaması, zorunlu eğitimin temel bir hak olarak düzenlemesi eğitim hakkının korunabilmesi için yeterli gözükmemektedir. Kişilerin ahlaki, ekonomik vb. nedenlerden dolayı yeteneklerini geliştirememesine neden olan engellerin devlet tarafından ortadan kaldırılması gerekmektedir. Eğitimin sadece bireysel gelişim için değil, aynı zamanda onurlu bir yaşam sürdürebilmenin önkoşullarından biri olarak görülmesi gerekmektedir (Kuçuradi, 2014, s.19-20).

Dünyada, çeşitli nedenler sebebiyle bulunduğu bölgeden farklı bir bölgeye göç etmek zorunda kalmış insanların olduğu görülmektedir. Göçün sonucuna bağlı olarak her insanın yaşamakta olduğu bölgede insan hakları bağlamında “insanca” yaşam sürme hakkı bulunmaktadır. Her kişi, insanın yapısını, değerini ve ihtiyaçlarını gözeten şekilde muameme görmeme görme hakkına sahiptir. Buna bağlı olarak mültecilerin beslenme, sağlık ve eğitim hakkı gibi temel haklarının, bulunduğu ülke içerisinde sağlanması ve korunması gerekmektedir. Kuçuradi’nin (2014) görüşü doğrultusunda insanın onurlu bir yaşam sürdürebilmesi için önkoşullarından biri olan eğitim hakkının erişilebilir olmasında başta devletin sorumluluğu bulunmaktadır. Böylelikle Suriyeli çocukların Türkiye’de eğitim hakkına erişim sorunlarının önlenmesi için öncelikli olarak devletin ve eğitimcilerin, insanın onuru ve değeri bilgisinden yola çıkarak eğitimde eşitlik ve adaleti sağlama yükümlülüğü doğrultusunda, bu hakkın korunmasına ilişkin çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

3. GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDE BULUNAN SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM HAKKI VE ERİŞİMDE YAŞANAN SORUNLAR

3.1 Türkiye'nin Göç ve İltica Mevzuatı

Geçmişten günümüze kadar insanlar vatandaşı oldukları coğrafyada baskı, ayrımcılık, şiddet, çatışma, savaş ve insan hakları ihlalleri gibi çeşitli sorunlara maruz kalmaları sebebiyle bulundukları bölgeden daha güvenli bir bölgeye ulaşmak için harekete geçmişlerdir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) yayınlamış olduğu rapora göre 2022 yılının ilk yarısında 100 milyondan fazla kişinin yerinden edilerek göç ettiği bilgisi yer almaktadır (BMMYK, 2022).

Göç hareketliliğinin günümüzde özellikle batı ülkelerine yönelik olduğu görülse de Osmanlı devletinden bu yana Türkiye de çok çeşitli göç hareketliliği ile milyonlarca kişiye ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana göç hareketliliğinin sebepleri ele alınırken; jeopolitik bir coğrafi konum, göç eden kişilerle dini- siyasi ve kültürel yakınlığa sahip olma gibi özel koşullar nedeniyle göçün kaynağına etki eden ülkelerde yaşanmış olan sorunların etkisinin bulunduğu söz edilmektedir (Demirhan, Aslan, 2015, s.34). Türkiye'nin geçmişten bu yana çok fazla göç alan bir ülke olduğu değerlendirilebilir. Ancak göç konusunda kapsamlı bir politika oluşumuna oldukça geç bir dönemde erişebildiği görülmektedir.

1951 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi) ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol Türkiye'de uluslararası koruma hukukunun temel belgeleri olarak sayılmaktadır (Aygün, Kaya, 2016). Sözleşme, 1961 yılında onayı uygun bulma kanunu ile Türkçe çevirisi yapılarak Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Sözleşmenin 2. Maddesinde mültecilerin taraf devlet vatandaşlarının sahip olduğu hakların daha fazlasına sahip olamayacağı belirtilmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951 yılından önce Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle yer değiştirenleri kapsayan bir coğrafi ve tarihsel sınırlamayla kabul edilmiştir. Sözleşme ilk kabul edildiğinde, İkinci

Dünya Savaşının yarattığı yıkımın sonuçlarının ortadan kaldırılması öngörülmekteydi. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'nin kurulmasıyla savaşların yaşanmadığı barışın sağlandığı bir dünya ve Avrupa düşüncesi gerçekleşmemiş ve uluslararası ve bölgesel çabalara karşın, insan hakları ihlallerinin yaygın yaşandığı savaşlar ve baskıcı uygulamalar devam etmiştir. Bu nedenle, 1967 yılında Cenevre Sözleşmesine ek olarak hazırlanan Protokolle Cenevre Sözleşmesindeki tarihi ve coğrafi sınıflama kaldırılmıştır. Türkiye 1967 Protokolünü imzalayarak tarihi sınırlamayı kaldırılmış (1951 öncesi olaylar) ancak Türkiye coğrafi sınırlamayı (Avrupa) sürdürmüştür. Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'nin ilk imzacılarından olmasıyla birlikte mülteci tanımını yalnızca şartlara uygun olan ve Avrupa kıtasından gelenler için kabul etmektedir (Parlak, Şahin, 2015, s.67). Bu düzenlemeye ilişkin tartışmalar günümüzde hala sürdürülmektedir.

1994 yılında Türkiye, sığınmacı ve mülteci kavramlarına açıklık getiren “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında’ isimli Yönetmelik yayınlamıştır. 1994 yılına kadar ilticaya ve sığınmaya dair iç hukukta boşluklar bulunmaktadır. Yönetmelikle birlikte, Türkiye’ye iltica eden, başka bir ülkeye iltica etmek için ülkede ikamet izni talep eden, toplu bir şekilde ülkede sığınma talep eden kişilere yönelik usul ve esasların belirlenmesi amacıyla ilgili kuruluşların görevleri belirlenerek hukuksal açıdan boşlukların büyük oranda doldurulduğu ancak yeterli olmadığı değerlendirilmeleri yapılmıştır (Parlak, Şahin, 2015, s. 71). Bu yönetmelikle de Türkiye’nin coğrafi çekince ile Sözleşmeye taraf olduğu vurgulanmaktadır. Sözleşmedeki bu coğrafi çekince, Türkiye’de bulunan mültecilerin uluslararası korumaya ilişkin haklardan faydalanmasında sorun teşkil etmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Cenevre Sözleşmesi’ne bağlı yükümlülükler ve iç hukuk düzenlemeler, coğrafi kısıtlamanın fiilen geçersizliğini göstermektedir. Hem ulusal hem de uluslararası hukukta sağlık, sosyal yardım, eğitim ve çalışma hakkı gibi hakların statü ayırt etmeksizin belirli kriterler dâhilinde kişilere tanınıyor olması buna örnek verilmektedir (Parlak, Şahin, 2015, s.74-75). Ancak mültecilerin bu haklara

erişiminin tam anlamıyla sağlanmadığı bilinmektedir. ‘Mülteci’ statüsü sorununun resmi olarak tanımlanmaması sebebiyle kişilerin hak talep etmelerine engel olduğu söylenebilir.

2014 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda (YUKK) mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma statülerinin tanımlarına yer vermiştir:

Mülteci: ‘Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir’ (YUKK, 2014: Madde 61).

Şartlı Mülteci: ‘Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir’ (YUKK, 2014: Madde 62).

İkincil Koruma: ‘Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım

gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir' (YUKK, 2014: Madde 63).

YUKK'ta mülteci, şartlı mülteci ve ikamet izni kavramlarının yanı sıra 91.Maddesinde kitlesel olarak sınırlarımıza gelen Suriyelileri kapsayan geçici koruma statüsü tanımlaması ve hükümlerinin yer aldığı görülmektedir.

3.2 Geçici Koruma Rejimi ve Suriyeli Çocukların Durumu

Geçici koruma (GK), kitlesel bir akınla karşılaşan devletlere stratejik bir plan oluşturarak baş etmelerini güçlendirmeleri için belli bir süre sağlamaktadır. Devletler, bir süre sonra geçici koruma altında olarak tanımladıkları kişilere yönelik sığınma imkânı tanıma ya da ülkelerine geri dönmelerine ilişkin sürdürülebilir çözümler bulmalıdır. Kısacası geçici koruma sığınmacı olarak devlet bünyesinde kalmaya uygun bulunmayan kişilere kalma imkânı sağlayan tamamlayıcı bir kavramdır (Yakoob, 1998-99, akt. Yılmaz-Eren, 2018, s.76).

2011 tarihinde Suriye'de yaşanan iç savaşın artarak devam etmesi sonucunda insani krizin büyümesiyle birlikte Suriye'den Türkiye'ye ilk kitlesel göç hareketinin başladığını söylemek mümkündür. Kitlesel hareketle birlikte göç öden kişilerin Türk hukukuna göre statüleri tartışılmaya başlanmıştır. İlk zamanlar 'misafir' tanımlarının yapıldığı gözlenmekle birlikte statü belirlemesi yapılmadan kişilerin sahip olduğu haklara erişiminin olmayacağı tartışılmıştır. 2014 yılında YUKK'nin yürürlüğe girmesi ile Suriyelilerin resmi olarak 'geçici koruma' statü kapsamına alınması tanımlanmıştır (Yılmaz-Eren, 2018, s.177-178). Kitlesel göçle ülkemize gelen Suriyelilerin uzun bir süre statülerinin tanımlanmaması; haklara erişimlerine ve hak talebinde bulunmalarına engel olduğunu söylemek mümkündür.

Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yayınlanan verilere göre 26.10.2023 itibari ile Geçici Koruma Statüsünde bulunan Suriyeli nüfusu 3.259.853'tür. Suriyeli nüfusun 1.608.747'si 0 – 18 yaş arasındadır. Okul çağındaki Suriyeli çocuk sayısına

bakıldığında 1.115.246 kişinin bu grubun içine dâhil olduğu görülmektedir (GİB, 2023). Göç İdaresi Başkanlığı'nın resmi internet sitesinde en son 2016 yılına ait bir 'Göç Raporu' bulunmaktadır. Güncel raporlar yer almamakta olup yalnızca güncel istatistiksel verilere erişilmektedir. Oysa araştırmalara ve gelişmelere katkı sağlaması açısından tüm verilerin, raporların güncel olması oldukça önemlidir. GK statüsünde bulunan Suriyeli çocukların eğitim verilerine bakıldığında güncel verilere ulaşmak oldukça güçtür. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün 2022 yılı Birim Faaliyet Raporunda, Aralık 2022 tarihinde ülkemizde geçici koruma statüsünde bulunan 1.448.638 çocuğun eğitim çağında olduğu, eğitim çağındaki tüm yabancı nüfusun Aralık 2022 tarihi itibarıyla 972.792 çocuğun eğitime dahil olduğu ve kayıt süreçlerinin devam ettiği belirtilmiştir (HBOGM, 2023). Araştırmada yapılan literatür taramasında MEB tarafından yalnızca okula kayıtlı olan çocukların sayısal verilerin paylaşıldığı, okul kaydı yapılmış ancak çeşitli sorunlar nedeniyle okul terki yaşayan çocukların raporlara dahil edilmediği görülmektedir. Okullaşma oranlarına ilişkin istatistiksel verilerin ilgili Bakanlık ve kurumlar tarafından güncel bir şekilde paylaşılmaması, eğitim hakkına erişim sorununun görünürlüğünü engellemektedir.

3.3 Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkına Erişiminde Yaşanan Sorunlar

Temel insan haklarından biri olan eğitim hakkına erişimi ele alırken genellikle ilköğretime kayıt oranlarına bakılmaktadır. Oysa eğitimin bütünsel olması, ayırıştırıcı olmayan kaliteli bir şekilde erişebilir olması gibi temel unsurların göz ardı edilmemesi gerekir. Okul kayıtları eğitime erişim oranının tek bir göstergesi olmamakla birlikte eğitimde fırsat eşitliği sağlanarak okul devamlılığının ve okul terkinin araştırılması gerekmektedir. Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişebilmesi için bu unsurların incelenmesi oldukça önemlidir.

2011 yılından itibaren Türkiye'ye gelmeye başlayan Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitim hakkına erişim süreçlerinin oldukça geç başladığı görülmektedir. Bu konudaki mevzuatın da geç gelişmeye başladığını söylemek mümkündür. 2011 yılında kitlesel göç başlamışken MEB'in yayınladığı 'MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği' isimli yönetmelik Madde 29'da yabancı uyruklu çocukların eğitim hakkına

erişebilmesi için bazı adımların ancak 2013 yılında atıldığı görülmektedir (MEB, 2013).

2014 yılında ise Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında eğitim, sağlık gibi haklara erişim için yasal bir çerçeve oluşturulmuştur (Aksoy, 2020, s.39). Türkiye’de bulunan Suriyelilerin statülerinin oldukça tartışmalı olduğu bilinmektedir. ‘Geçici koruma’ statüsünden de anlaşılacağı üzere Suriyeli çocukların Türkiye’de bulundukları sürenin kısa olacağı düşüncesi ile ilk aşamada eğitime erişebilmeleri için Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) kurulmuştur. 2014 yılında yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliğinin ardından MEB’in 2014 yılında yayınladığı “Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” isimli genelge ile Suriyeli çocukların Geçici Eğitim Merkezlerine (GEM) ve devlet okullarına kayıt yaptırabileceklerine yönelik bilgilerin yer aldığı görülmektedir (MEB, 2014). Bir acil durum olarak planlanan öncelikle Diyanet Vakfı öncülüğünde kurulan GEM’ler, krizin başlangıcında Suriyeli çocukların eğitim sistemine dâhil olmasında kritik bir nokta olarak düşünülmektedir (Coşkun, Emin, 2018). GEM’lerin krize karşı oluşturulmuş bir eğitim modeli olduğu için eğitim politikası ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediği görülmektedir. ‘Geçici koruma’ statüsünün hukuki olarak süresinin belirtilmemiş olması ve Suriyelilerin Türkiye’de bulundukları sürenin uzaması ile geçici eğitim modeli olan GEM’lerin de sürdürülebilir eğitime erişimi engellediği söylenebilir. 2017 – 2018 yılı itibariyle devlet okullarında derslik sayısının artırılması için MEB’in çalışmalar yaptığı bilinmekte olup GEM’lerin sürdürülebilir bir model olmaması alt yapısıyla üç yıl içinde aşamalı bir şekilde kapatılması hedeflenmiştir (Tanrikulu, 2018, s.2595 – 2596). 2014 yılında MEB’in yayınlamış olduğu Genelgede Suriyeli çocukların devlet okullarına kayıt olabilmesi uzun vadede daha erişilebilir ve kapsamlı eğitim almalarını destekler nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bir yandan GEM’lerin eğitim vermeye devam ettiği 2017-2018 yılları itibariyle kapatılmaya adım atıldığı dönemde ayrı eğitim modelleri (GEM’ler ve devlet okulları) arasındaki çelişkiyi ve oturmayan bir sistemi yaratmıştır.

Suriyeli çocukların Türkiye’ye göç ettiği andan itibaren eğitim hakkına erişememe sorunu birçok sebebe bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. 2016 yılında MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’ne bağlı “Göç ve Acil Durum Eğitim Daire

Başkanlığı” kurulmasıyla birlikte yeni eğitim politikaları geliştirilerek Halk Eğitim Merkezlerinde Türkçe kursları açılmış, ailelerin ekonomik yönden desteklenmesi hedeflenmiştir. Ancak örgün eğitimde de ara sınıflarda Suriyeli öğrenci sayılarının az olduğu görülmekte olup nedeninin ise dil engeli, müfredata uyum sorunu olduğundan söz edilmektedir. Buna ek olarak eğitim süreçlerine ara vermeleri, akranlarıyla birlikte okuyamaması / kendi yaş grubundan küçüklerle birlikte okuması gibi sorunlar da bulunmaktadır (Coşkun, Emin, 2018). MEB’in 2016 yılında belirlemiş olduğu yeni bir yol haritası ile Suriyeli çocukların ‘geçici’ durumundan ‘kalıcı’ olma anlayışını destekleyen Türk eğitim sistemine entegre edilmesinin amaçlandığı görülmekte olup Arapça ve Suriye müfredat eğitimi verilen GEM’lerin 2020 yılına kadar kapatılması planlanmıştır (Erdoğan, Çorabatır, 2019, s.24). Mevcut sistemde GEM’ler tamamen kapatılmıştır.

GEM’lerin geçici bir eğitim modeli olması, kamplarda ve kamp dışında müfredatının aynı çerçevede ilerlememesi, belli bir zaman sonra kapatılması sonucunda çocukların devlet okuluna geçişinde yaşadıkları okul terkleri eğitim hakkına erişememe sonucunu da doğurmaktadır. Eğitime erişemeyen çocuklar birçok riskle ve dezavantajlı durumla karşı karşıya kalabilmektedir. Suriyeli çocukların eğitime erişememesi daha fazla dezavantajlı durumla karşılaşma riskini beraberinde getirmekte ve toplumsal sorunların oluşmasına sebep olabilmektedir. Bu risklere çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik, yoksulluk, sosyal uyum güçlüğü olarak örnek gösterilmektedir (Aksoy, 2020, s.47). Suriyeli çocukların eğitimde akran zorbalığı ve ayrımcılığa maruz kalması sıklıkla dile getirilen konulardandır. Suriyeliler Barometresi araştırmasında katılımcıların Suriyeli çocukların eğitimde karşılaştıkları sorunlara verdikleri yanıtlarda; herhangi bir sorun olmadığı, ailelerin eğitim masraflarını karşılayamadıkları, Suriyeli çocukların çalıştıkları, ayrımcılığa uğradıkları, akranları tarafından kötü muamele gördükleri cevaplarına ulaşıldığı görülmüştür. Bu sorunlar çerçevesinde okul terki meydana gelmektedir (Erdoğan, 2022, s.300).

Suriyeli çocukların eğitime erişim sorunlarında statü ve ikamet yeri belirsizliği, okula kayıt yaptırmak için ailelerin gerekli bilgiye sahip olmaması, güvenlik problemleri (okul çevresinde, okul yolunda), çocukların sağlık sorunları, çocukların evde birine bakım sağlaması (yaşlıya, engelliye, kardeşine), nişanlılık ve evlilik durumları,

ekonomik sorunlar sebebiyle ulaşım, kırtasiye malzemelerini karşılayamama durumu, karma eğitim, dil engeli, derslerin zor gelmesi, öğretmenlerin-okul idaresinin-velilerin dışlama ve şiddet eğilimleri gibi etkenler sebep olabilmektedir (Büyükhan, Karagöl, 2021, s. 963-967). Bu sorunlar karşısında çocukların eğitim hakkına erişemediğinden söz edilebilmektedir.

Eğitim hakkına erişimde yaşanan sorunlar bu başlıklar altında toplanmakla birlikte ekonomik, kültürel vb. etkenlerinde eğitime erişimi etkilediği görülmektedir. Ekonomik sorunlar nedeniyle yaşam koşulları içerisinde eğitimin öncelikli görülmemesi, kültürel uyumsuzluklar, ülkedeki kalış süresinin uzaması nedeniyle statüdeki belirsizlikler, çocukların kendi dillerinde yeterli kaynakların bulunmaması, öğretmenlerin mülteci çocuklardan düşük başarı beklentilerine ilişkin ön yargıları bu sorunlar arasında yer almaktadır (Eren, 2019). Yüksek, Taşgın ve Tekin tarafından Türkiyeli ve Suriyeli genç kadınların ve erkeklerin eğitim deneyimlerini içeren yapılan araştırmada; Suriyeli öğrencilerin ayrımcılık, dil engeli, GEM'lerin kapatılmasıyla örgün eğitime geçişte yaşanan zorluklar, ekonomik sorunlar nedeniyle erken yaşta çalışma hayatına başlama, özellikle kız çocuklarının okul ve ev mesafe uzaklığı sebebiyle okula gidememe gibi çok çeşitli zorluklar nedeniyle eğitimde deneyimledikleri sorunları ortaya koymaktadır (2022). İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Suriyeli çocukların okula gitmemelerinin nedenlerini araştırdığı çalışmada ise dil engeli, ekonomik sorunlar, okullarda zorbalığa maruz kalma ihtimali nedeniyle ailelerin Türk öğrencilerin bulunduğu okullara çocuklarını kaydetmeme eğilimleri unsurlarına değinmiştir. Bunlara ek olarak katılımcılardan aldıkları bilgilere göre çocuklar aileleri tarafından örgün eğitim yerine Kur'an kurslarına yönlendirilmektedir. Bu kurslar okulların yerini tutacak yeterlilikte değildir akredite edilmemişlerdir ve denetim mekanizmaları da bulunmamaktadır (İHİÖ, 2015). Bu araştırmada da, bulgular kısmında da görüleceği üzere örgün eğitime erişemeyen çocukların Kur'an kursuna gönderildikleri tespit edilmiştir. Kur'an kurslarının denetimsiz bir yapıda olması birçok riski doğurabilmektedir. Çeşitli sebeplerden dolayı eğitim hakkına erişemeyen çocukların dini eğitime yönlendirildiği görülmektedir. Suriyeli çocukların genellikle öğretmenler ve meslek elemanları tarafından imam hatip okullarına yönlendirilmesi sonucunda da çocukların katılım hakkına erişememeleri, geleceğe dair planlama yaparken dini boyutta değerlendirilmesi de tartışma konusudur.

Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişim sorunlarının en temel problemi ekonomik güçlükler olmakla birlikte buna bağlı olarak gelişen çocuk işçiliği riskidir (Tunga, Engin, Çağıltay, 2020, s. 328). Yoksulluk, yetersiz beslenmeyi de beraberinde getirmektedir. Evde ve okulda yeterli beslenme imkanına erişemeyen çocuklar, eğitim ve sağlık hakkı gibi temel haklara da erişememe riski içinde yer almaktadır. Derin Yoksulluk Ağı'nın öğrencilerin ücretsiz bir şekilde sağlıklı okul öğünlerine erişebilmesini temel alan çalışmasında, çocuğun okulda yeterli besine erişebilmesi; iyi olma haline katkıda bulunmakta, eğitim başarısını yükseltmekte, sosyal eşitsizliği azaltmakta, eğitimde daha adil bir erişimi desteklemekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmaktadır (2023). Bu araştırmanın bulgular kısmı ele alındığında da Türkiye'de bulunan Suriyeli ailelerin mevcut ekonomik şartlarının, çocukların eğitim hakkına erişimini etkeleyen oldukça önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir.

4. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması çözümleme ve analiz ile araştırma sahasına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

4.1 Araştırmanın Modeli

İnsan hakları perspektifinden Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişim sorunlarını ele alan bu çalışmada, birinci elden bilgiye odaklanmak, kişilerin deneyimlerini anlamlandırdıkları şekilde kavrayabilmek ve eğitim hakkına erişemeyen çocukların farklı kültürler veya tarihsel dönemlerde farklı sorunları olabileceği kabulünden hareketle ebeveynlerin bakış açısını ortaya çıkarabilmek amacıyla nitel araştırma modeli tercih edilmiştir. Eğitim hakkına erişememe sorunlarına yer verilirken Suriyeli çocukların ebeveynleriyle yapılması planlanan görüşmelerde kesin ifadelerin, standart tekniklerin, sayısal ölçümlerin ve istatistiklerin uygun görülmemesi sebebiyle nicel araştırma modeli tercih edilmemiştir. Nitel araştırma belirli bir koşulun ya da toplumsal olayların nasıl ortaya çıktığı, zaman içinde koşulların ve durumların ne gibi değişimler gösterdiğine odaklanmaktadır (Neuman, 2014, s. 226-234).

Göç çalışmaları için nitel araştırma yöntemi göç dinamiklerinin bütünsel olarak ele alınması yönünden önemlidir. Nitel araştırma, göçün karmaşık yapısını, her boyutunun incelenmesini kolaylaştırıcı niteliktedir. Özellikle de ana akım toplum, siyasete katılım ve temsil araçlarından yoksun olanları anlamaya ve analiz etmeye daha yatkın olmasından dolayı özel bir önemi bulunmaktadır (Zapata-Barrero ve Yalaz, 2019, s.2).

Araştırmada örneklemin belirlenmesinde amaçsal örneklem ve kartopu yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örneklem yönteminde araştırmacı, kuramsal bilgisiyle, daha önceki deneyimiyle araştırma sorusuna en uygun katılımcılara erişip, araştırmaya dâhil eder (Erdoğan, Semerci, s.106). Amaçsal örneklem ile “belirli bir kriter veya özelliğe bağlı olarak seçilen birey ve gruplardan oluşan” bir yapıya ulaşılması hedeflenmiştir (Black, 2002, s.61, akt: Kümbetoğlu, 2019, s.99).

Araştırmada amaçsal örnekleme doğrultusunda ulaşılmış olan katılımcılar araştırmaya yeni katılımcıları yönlendirmiştir. Bu yöntem kartopu yöntemi olarak bilinmektedir. Örneklemin belirlenmesinde araştırma katılımcıları belirleyicidir. Araştırmada kaynak kişiden doğru diğer kişilere ulaşım sağlanmış olup kartopu gibi büyüyüp, ilerleyerek yeni kişilere ulaşılmıştır (Kümbetoğlu, 2019, s.99).

Literatür taramalarında Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişimlerinde yaşanan sorunların oldukça çeşitli olduğu gözlemlenmiştir. Bu araştırmada kişilerin geçmiş deneyimleri, durumları nasıl anlamlandırdığı, durumlar karşısında nasıl bir duruş sergilediğine yönelik elde edilen veriler kendi içinde betimlenmiştir. Nitel araştırma modeliyle katılımcıların sorulara ilişkin verecekleri yanıtlar daha rahat bir şekilde kendi ifadeleri ile aktarma olanağı sağlamaktadır. Katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda insan hakları bağlamında eğitim hakkına erişim sorunları niteliksel olarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

4.2 Araştırma Katılımcıları

Araştırmada İstanbul ilinde ikamet eden on beş kadın, beş erkek olmak üzere yirmi Suriyeli katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar Türkiye’de eğitim hakkına erişememiş çocukların ebeveynlerinden oluşmaktadır. Ebeveynler Suriye’nin Halep, İdlip ve Deyrizor illerinden İstanbul’a gelmişlerdir. Katılımcıların Arapça konuşması nedeniyle göç alanında deneyimli gönüllü tercümanların desteği ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın katılımcılarına dair betimleyici bulgular Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1.Saha Görüşme Tablosu

Kodu	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Memleket	Çalışma durumu	Tr'ye geliş tarihi	Eğitim durumu
A1	K	42	Evli	Halep	Çalışmıyor	2014	6.sınıf
A2	K	36	Evli	Halep	Çalışmıyor	2014	5.sınıf
A3	E	40	Evli	Halep	Terzi	2018	6.sınıf
A4	K	55	Evli	Halep	Çalışmıyor	2014	5.sınıf
A5	K	50	Bekar	Halep	Çalışmıyor	2014	Okur -yazar değil
A6	K	42	Evli	Halep	Çalışmıyor	2016	6.sınıf
A7	K	36	Evli	Halep	Çalışmıyor	2015	4.sınıf
A8	K	37	Evli	Halep	Çalışmıyor	2013	4.sınıf
A9	K	24	Evli	İdlip	Çalışmıyor	2018	6.sınıf
A10	K	31	Bekar	İdlip	Çalışmıyor	2016	3.sınıf
A11	K	41	Bekar	Halep	Çalışmıyor	2016	9.sınıf
A12	K	29	Evli	İdlip	Çalışmıyor	2014	9.sınıf
A13	K	34	Evli	İdlip	Çalışmıyor	2019	Lisans
A14	E	40	Evli	Halep	İnşaat İşçisi	2015	6.sınıf
A15	K	52	Bekar	Deyrizor	Çalışmıyor	2013	Okur-yazar değil
A16	K	39	Evli	Halep	Çalışmıyor	2014	6.sınıf
A17	E	51	Evli	İdlip	Çalışmıyor	2014	5.sınıf
A18	E	37	Evli	Halep	Fabrika İşçisi	2016	8.sınıf
A19	E	43	Evli	Halep	Mobilyacı	2013	6.sınıf
A20	K	32	Evli	Halep	Çalışmıyor.	2018	5.sınıf

Derinlemesine görüşme yapılan katılımcıların yaş aralıkları 24-55 olup yaş ortalamaları ise 39,55'dir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin eğitim durumları incelendiğinde bir katılımcı dışında tamamının okul terki yaşadığı görülmüştür.

Ebeveynlerden yalnızca bir kişinin okul terki yaşamadan lisans mezuniyetinin olduğu görülmüştür. Katılımcıların 2013-2019 yılları arasında Suriye'den Türkiye'ye geldikleri öğrenilmiş olup aileler en fazla on, en az dört senedir Türkiye'de yaşamaktadır. Kadın katılımcıların tamamının Türkiye'de mevcut durumda çalışmadığı, erkeklerin ise terzi, mobilya, inşaat ve fabrika işçisi oldukları görülmektedir. Görüşmelerde kadın sayısının fazla olmasının sebebi erkeklerin iş yaşamına dâhil olması sebebiyle araştırmaya vakit ayıramamasıdır.

4.3 Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak yapılmış derinlemesine görüşmelerle toplanmıştır. Görüşmelerde, görüşme yapılan kişilerin kelimeleri, öyküsü, bir durum karşısında sergilediği duruşunu, algılarını kendi ifadeleriyle dinleyebilmek amaçlanmıştır. Derinlemesine görüşmelerle ebeveynlerin kendi ifadeleriyle soruları rahatça yanıtlayabilmesi adına (Erdoğan, Semerci, s. 157-159) veri toplama sürecinde açık uçlu sorular yönetilerek, veri elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile araştırmada katılımcıların yanıtlarını daha açık bir şekilde ifade etmesine olanak sağlamıştır. Katılımcıyı sınırlandırmaması sebebiyle veri toplamak için kolaylaştırıcı bir yöntem olmuştur.

Katılımcılarla yapılacak olan görüşmelere başlamadan önce görüşme formları ve araştırma konusuna yönelik sorular hazırlanmıştır. Görüşmede hazırlanan sorular ve ihtiyaç halinde ek sorular da sorulmuştur. Görüşmeler 30.04.2022 – 28.05.2022 tarihinde gerçekleştirilmiş olup her bir görüşme en kısa 45 dakika ve en uzun 60 dakika sürmüştür. Görüşmelerin tamamı yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Amaçsal örneklem doğrultusunda araştırma sorusuna en uygun katılımcılara erişilmesi için bir Suriyeli katılımcı belirlenmiştir. İlk Suriyeli katılımcının lider bir kişilik özelliğine sahip olmasına, farklı kişilere yönlendirme konusunda güçlü yönünün bulunmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca katılımcı, dokuz yıl önce Türkiye'ye gelmiş olup mültecilik ve eğitim hakkına erişim sorunlarını aktarabilecek sürede ülkede yaşadığı düşünülmüştür. Katılımcı ile yapılan görüşme sonucunda araştırmanın içeriği ve amacı paylaşılmış olup aktarmış olduğu deneyimlerin araştırmada daha da çeşitlendirilebilmesi için farklı kişilere yönlendirilme istenmiştir. Amaçsal örnekleme

ile ulaşılan katılımcılar İstanbul'un farklı mahallelerinde (Sancaktepe, Sultanbeyli, Pendik) ikamet etmekte ve farklı yaş gruplarından oluşmaktaydı. Katılımcıların çocukları farklı ya da aynı sebeplerden eğitim hakkına erişememektedir.

Görüşme başlangıcında öncelikle yapılması planlanan araştırma ve araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma içeriği hakkında bilgiler içeren onam formları kendilerine okunarak hem sözlü hem de yazılı onamları alınmıştır. Görüşme başlamadan önce katılımcılardan ses kaydı alınması hususunda onay alınıp, katılımcıların kendi rızaları doğrultusunda görüşmeler kayda alınmıştır.

Tercüman aracılığıyla yapılan görüşmelerde, tercümenin doğru yapılması son derece önemlidir. Bu nedenle, tercüman belirlenmesinde, göç ve iltica alanında deneyimi olan, daha önce de geçici koruma altındaki Suriyelilerle çalışma deneyimi bulunan tercümanlarla çalışılmıştır. Katılımcıların tamamı akıcı bir şekilde yalnızca Arapça konuştuğu için görüşmelerde gönüllü tercüman aracılığıyla Türkçe-Arapça çevirisi yapılmıştır. Destek alınan gönüllü tercümanlar, iş yaşamlarında göç alanında deneyim sahibidir. Ancak bazı kelimelerin Türkçe karşılığının olmaması, zaman zaman tercümanın sorulan sorular ya da verilen cevaplar karşısında kendi yorumu katması sonucu soruların tekrardan sorulması, deneyim paylaşımının tekrar etmesi ve görüşmelerin uzun sürmesi gibi güçlüklerle sebep olmuştur.

4.4 Verilerin Çözümlemesi ve Analizi

Araştırmada verilerin analiz sürecine, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yapılan görüşmelerin demografik bilgilerinin çözümlemesi ve ses kayıtlarının deşifre edilmesi ile başlanmıştır. Araştırmada her bir katılımcı ile gerçekleşen görüşmelerin ses kayıtları, araştırmacı tarafından Word programına doğrudan aktararak yazılmıştır. Görüşmelerin Word programı aracılığıyla yazıya geçirilmesiyle birlikte bir veri tabanı oluşturulmuştur.

Araştırmanın veri analiz sürecinde fenomenolojik yaklaşım esas alınmıştır. Araştırmada eğitim hakkına erişim sorunları ebeveynlerin bakış açısıyla ele alındığı için bireysel deneyimlerin ve algıların derinlemesine incelenmesi amacıyla fenomenolojik yaklaşım yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem, katılımcıların

yaşadıkları olayları ve bu olayların onlar üzerindeki etkisini, kendi perspektiflerinden anlamlandırmalarını ifade etmektedir. Fenomenoloji, insanların dünyayı nasıl tecrübe ettiklerini, kendi kelimeleriyle ifade etmelerine imkân vererek, bu deneyimlerin anlam ve bağlamının daha kapsamlı yansıtılmasını sağlamaktadır (Tekindal, Uğuz – Arsu, 2020, s. 158).

Nitel veri analizinde, toplanan verilerin çeşitli kategorilere ayrılması gerekmektedir. Bu süreç, analitik kategorilerin yaratılmasıyla gerçekleşir ve bu işleme 'kodlama' denir. Bu aşamada, nitel veriler, daha sistematik ve anlaşılabilir bir hale getirilerek değerlendirilmektedir (Kümbetoğlu, 2019, s. 155). Deşifler sonucunda elde edilen yazılı metinler dikkatlice incelenmiş olup el ile kodlama (manuel kodlama) işlemi uygulanmıştır. Bu süreç, elde edilen verilerin kategorilere, ana kategoriye ve temalara ayrılmasını sağlamıştır. Araştırma amacının temel aldığı ana soru ve alt amaçların sorularına göre temalar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan temalar aynı zamanda bulguları da şekillendirmekte olup araştırmanın sonuçlarının sunulmasında ve araştırma sorularına yanıt verilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

5. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın amacında oluşturulan sorular ışığında şekillenen elde edilen temalar ile Suriyeli çocukların ebeveynlerinin Türkiye’de eğitim hakkına erişim sorunlarına dair yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular iki ana başlık üzerinde ele alınmıştır.

İlk başlıkta, eğitim hakkına erişim sorunlarının neden ve sonuçları; ikinci başlıkta ise ebeveynlerin eğitim hakkına dair görüşlerine yer verilmiştir.

5.1 Eğitim Hakkına Erişim Sorunlarının Neden ve Sonuçları

Eğitim hakkına erişim sorunlarına dair ebeveynlere “çocuklarınız okula gitmemelerinin nedenlerine dair neler söylemek isterseniz, okula gitmeyen çocuklarınız şu an neler yapmaktadır?” soruları yönlendirildiğinde katılımcıların çoğunun en temelinde yoksulluk sorunu ile karşılaştığı görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının eğitime erişememe sorunlarına dair aktarımlarında kimliklerinin olmaması ya da kimliklerinin farklı bir şehre kayıtlı olması, Türkiye’de geleceklerinin belirsiz olması, ayrımcılığa maruz kalmaları, toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlik ve dil engeli sebepleri ile eğitime erişemediği görülmektedir. Eğitim hakkına erişilememesinin sonucunda ise katılımcılar tarafından çocukların yine aynı sorunlara maruz kalabileceğine yönelik ifadeleri bulunmaktadır. Aşağıda yer alan alt başlıklar ile bu bulgulara yer verilmiştir.

5.1.1 En temel sorun yoksulluk

Suriyeli çocukların okula erişim sorunlarının temelinde genellikle yoksulluk sorunu olduğu görülmektedir. Çocukların eğitim hakkına erişememe sorunları üzerine ebeveynler ile yapılan görüşmelerde “mevcut ekonomik durumunuzdan bahsetmek ister misiniz?” sorusu yöneltildiğinde katılımcıların çoğunun ekonomik olarak sorunlar yaşadığı görülmüştür. Katılımcılar ekonomik durumlarından bahsederken “hayat çok zor, her şey çok pahalı”, “hayat zor...”, “her şey pahalı, zorlanıyoruz”, “artık buralarda yaşam çok zor...her şey çok pahalı” şeklinde ifadeler kullanarak

ekonomik sorunlar sebebiyle yaşamlarını sürdürmenin oldukça zor olduğundan bahsetmiştir.

“(…). Çok zorlanıyoruz. Her şey artık çok pahalı. Kiramız sürekli artıyor. Ev sahibi sürekli kirayı artırmaya çalışıyor (…). Çocukların ihtiyaçları oluyor. Her şeyi karşılayamıyoruz. Yine de çok şükür. Yardımlar olmasa hiç yapamayız.” (A16, K, Yaş 39, Çalışmıyor, 6.sınıf).

“(…). Artık buralarda da yaşam çok zor. Önceden yardım alırdık. Çocuklar büyünce onlar da kesildi ama ihtiyacımız var. Her şey çok pahalı.” (A17, E, 51, Çalışmıyor, 5.sınıf).

Ekonomik durumlarına ilişkin sorulan soru üzerine ailelerin gelirlerinde sorunlar yaşandığı, borçlarının olduğu, kurum-kuruluşlar ve hayırseverler tarafından yapılan “yardımların” ev ekonomilerine destek sağladığı yönünde ifadeleri bulunmaktadır. Aileler, ekonomik durumlarından bahsederken genel olarak sadece temel ihtiyaçlarını (beslenme, barınma vb.) esas aldıkları görülmüştür. Katılımcı 20, ekonomik durumundan bahsederken temel ihtiyaçlarını dâhil gidermekte zorluk yaşadıklarını, aldıkları yardımların hane gelirinde oldukça büyük bir payının olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Kocam çalışıyor. Aldığı para ancak ev kirası, faturalar onlara denk geliyor. Evin masrafları çok fazla, daha çocuklar da küçük. Her şey çok pahalı, yardımlar olmasa geçinemeyiz. O yüzden geçim derdimiz var.”* (A20, K, 32, Çalışmıyor, 5.sınıf).

Ailelerin ekonomik durumlarının çocukları üzerine etkilerinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Katılımcı 13’ün okul masrafları nedeniyle çocuklarını okula gönderemediğini, bu nedenle de çocuklarının masraflarını karşılayan bir Kuran kursuna gönderdiğini ifade etmesi araştırma açısından önemli bir bulgu olmuştur.

Çocuklarımla durumunu çok etkiliyor. Ekonomik sıkıntılar çocukları etkilemez mi? Çocuklarımla okula giderken servis için 300 TL yol masrafı veriyorduk. Ama şu an evden daha uzak bir okula 600-700 TL arasında bir masraf çıkıyor. Ben onu karşılayamadığım için çocuklar okula gitmiyor. Sadece Kuran kursuna gidebiliyorlar. Kuran kursunda çocukların masrafları

karşılandığı için gönderebiliyorum. Yoksa oraya da gidemezler (...) (A13, K, Yaş 34, Çalışmıyor, Lisans).

Çocukların örgün eğitime dâhil olmayıp, Kur'an kurslarında dini eğitim almaları okulun yerini tutmayacak nitelikte olup bu kurslar devlet tarafından denetlenmemektedir (İHIÖ, 2015, s.15). Devletin denetlemediği ve eğitim sistemine akredite edilmemiş kurslar, çocuklar açısından oldukça önemli ölçüde risk barındırmaktadır. Ancak ilgili kurslarda çocukların ücretsiz bir şekilde derslere dâhil olması, ailelere çeşitli yardımların yapılması; kursları daha tercih edilebilir bir konuma getirmektedir.

Katılımcı 12, ailesinin ekonomik durumunu çocuklarının hayatına etkisini ifade ederken, en temel ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini, eğitime harcama yapamadıklarını aktarmaktadır: *“Geçindiğimiz para çocukların eğitime verilmeyecek şekilde küçük bir miktar. Çünkü evin ihtiyaçlarını karşıladığımız zaman çocukların eğitim ihtiyaçlarını ve diğer ihtiyaçlarını karşılayamıyoruz”* (A12, K, Yaş 29, Çalışmıyor, 9.sınıf).

Katılımcı 14'ün ifadesinde okula gitmeyip, çocuk işçi olan çocuklarının eğitime devam eden küçük kardeşlerine de bakma yükümlülükleri olduğundan bahsetmiştir. Kendinden yaşça küçük kardeşlerinin okul masraflarını karşılamak amacıyla çalıştırılan çocukların hem yoksulluk hem de “evin büyük çocuğu” konumunda olmaları sebebiyle eğitim hakkına erişemedikleri görülmekte olup, çocuk işçiliği riski ile karşılaşabilmektedirler. Katılımcının, görüşmede okula giden çocuklarının okul masrafların da değinerek ekonomik sorunlar nedeniyle okulda beslenme sorunlarının yaşandığını belirtmektedir.

Maaşım iyi olsa ben çocukları çalıştırmam. İşleri, patronları çok iyi ama okumalarını isterdim. Eve yorgun geliyorlar. Sürekli bir şey istiyorlar. Onları karşılayamıyorum. Okula giden çocuklarıma da harçlık vermem lazım. Beslenme koymamız lazım. Annesi sürekli okulda yemeleri için bir şey koyamıyor. Yol parasına gerek olmuyor yürüyerek gidiyorlar ama okulda da market var. Oradan bir şeyler almak istiyorlar. Okula başladıklarında bir sürü

defter kitap aldım. Bunlar pahalı şeyler. Benim eve getirdiğim para siz söyleyin hangi birine yetecek (A14, E, Yaş 40, İnşaat İşçisi, 6.sınıf).

Yapılan görüşmelerde çocuk işçiliğine maruz kalan çocukların, “ev gelirine yapmış olduğu katkıları sayesinde ailenin Türkiye’de yaşamaya devam ettiğine” dair yaygın bir söylem vardır. Bu ifadeler, çocukların psikolojik olarak baskı altında hissetmelerine sebebiyet verebilmektedir. Sonucunda ise çocukların çalışma ortamlarında karşılaşılabilecekleri zorbalık, şiddet, ağır iş yükü vb. riskler karşısında kayıtsız ve sessiz kalma ihtimallerini de doğurabilmektedir.

Eşim iş bulduğu zaman çalışıyor, düzenli olarak çalışmıyor (...) Hayat çok zor, her şey çok pahalı. On sekiz yaşından büyük bir kızım var. İki hafta sonra evlenecek, o yüzden o çalışmıyor. Küçük iki çocuk var, onlar terzilik yaparak çalışıyorlar. Çocuklar çalışmasa yaşayamazdık, Suriye’ye dönerdik (A1, K, Yaş 42, Çalışmıyor, 6.sınıf).

Yoksulluğun bir çıktısı olarak görülen çocuk işçiliği eğitime erişimi engellemekte olup birçok riski de barındırmaktadır. Katılımcıların çocuk işçiliğine maruz kalan çocuklarının eğitim hakkına erişemediği görülmektedir. Katılımcı 5, çocuğunun ekonomik sorunlar sebebiyle çalışmak zorunda kaldığını ve okula devam etmediğini ifade etmiştir. “*En büyük çocuklarım okula gitmiyor (...) Şu an kiramızda 1500 lira, elektrik 360 lira geliyor. Çok pahalı. Babaları yetemiyor. Oğlum ona yardımcı oluyor. Hayat zor.*” (A8, K, 37, Çalışmıyor, 4.sınıf).

Taşgın’a göre düşünme ve üretme insan olanağı olarak ele alındığında kişinin olanaklarını gerçekleştirebilmesi için bilgiye erişmesi gerekmektedir. Eğitim hakkının korunmadığı durumlarda kişilerin düşünme ve üretme olanağı da ortadan kaldırmaktadır. Bilgiye erişim, yoksulluk sebebiyle her insan kesimi için eşit fırsatlarda değildir. Yoksulluğun önlenmesi için politikaların ve uygulamaların devlet tarafından yapılması gerekmektedir (Şahin-Taşgın, 2017, s.204 – 205). Çocukların eğitim hakkına erişebilmesi, ailelerin ekonomik durumlarına bağlı bir şekilde ilerlediği takdirde eğitimde fırsat eşitliğinden söz edilemez. Bu bağlamda devletin, örgün eğitime erişimi sağlayıcı politikalar geliştirmesi, okula erişim gibi temel olan ulaşım ve beslenme gibi unsurların herkese erişilebilir kılınması için önemli adımları atması

gerekmektedir. Bu hususta eğitim hakkının yalnızca teoride değil, pratikte de herkes için erişilebilir olması oldukça önemlidir.

5.1.2 Yasal statü belirsizliği: kimliksizlik

Ebeveynlerle yapılan görüşmelerde eğitim hakkına erişememe sorununun temelinde çoğunlukla yoksulluk sorununun bulunduğu görülmektedir. Bu sorunla birlikte Türkiye’de yasal statüsü bulunmayan (kimliksiz) ve kimliği ikamet ettiği şehirden farklı bir şehre kaydı olan çocukların da bu sebeplerle eğitim hakkına erişemedikleri bulgular arasında yerini almıştır.

MEB’in 2014/21 Nolu Genelge’nin 4. Maddesinde eğitim çağındaki olan çocukların her türlü eğitim kuruma kayıtlarının yapılması için kimlik kartı şartı aranacağına dair bilgi yer almaktadır (MEB, 2014). Ancak yasal statüsü bulunmayan çocukların eğitim hakkından mahrum kaldığı görülmekte olup devletin bu konu hakkında politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Katılımcı 3’ün kimlik sorunu nedeniyle çocuklarının okula erişememesiyle birlikte geri gönderilme riskinin de bulunduğu görülmektedir. Katılımcının ayrıca kimlik sürecinde Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından Suriye’den alınan belgelerin sunulmasının beklendiği ancak Suriye’den temin edilme işleminin oldukça masraflı olması sebebiyle bu talebi gerçekleştiremediği ifadesi bulunmaktadır.

Kimlik sorunu nedeniyle okula gidemiyorlar. Çocuklarımın kimliği olsa direkt okula gönderirdim. Aslında çocuklarıma üzülüyorum, yüreğim yanıyor. Okulu çok seviyor ve istiyorlar. Bu yüzden sürekli ağlıyorlar. Birkaç defa Göç İdaresine gittim. Anneleri burada olmadığı için Göç İdaresi bu çocukların bana ait olduğunu mahkeme kararı ile ispatlamamı istedi. Adliyeye gittim. Adliyedekiler bana yardım etmek istiyorlar. Bazı evraklarım Suriye’den alınmış, tercüme de edilmiş. Mesela aile cüzdanım var. Suriye’de on sekiz yaş altı kimseye kimlik verilmez ama aile cüzdanına çocukların ismi yazılır. Bende de o belge var. Suriye’den bireysel kayıt formu, aile beyan formu getirebilirim ama bu çok masraflı. Ama kabul edilmedi. Anlamadım. Şu an çocuklarım etkileniyor. Ağlıyor. Küçük olan daha çok ağlıyor. Okula gitmek istiyor ama gidemiyor. Geçen günlerde çocuğum parka gitmek istedi (Ağlıyor). Hepimiz oturup ağladık çünkü parka götüremiyorum. Eğer bir

polis çevirirse geri gönderme ya da hapis olabilir. O yüzden çıkarmadım. Çocuğum artık diyor ki daraldım evde (...) (A3, E, Yaş 40, Terzi, 6.sınıf).

Katılımcı 9'un ve katılımcı 10'un çocuklarının kimliklerinin ikamet ettikleri ile kayıtlı olmaması sebebiyle eğitim hakkına erişemedikleri görülmektedir:

Başka bir ilde kayıtlı olduğu için kabul etmediler. Kimliğin İstanbul kaydı olması gerekiyor. Kabul edilmedi. Aslında bu sürecin en doğru yolu en hızlı yolu ben ve eşimin evliliğini resmiyete dökmek. Hem benim hem kızımın kimliğinin değişmesi için ancak evliliği resmiyete dökemiyoruz. (A9, K, Yaş 24, Çalışmıyor, 6.sınıf).

“Türkiye’de büyük oğlum okula gidiyor ama küçük oğlum okula gidemiyor. Çünkü kimlik kaydı Sakarya’da. Büyük oğlumu kaydederken Türkiye’de bu kadar inceleme ve kayıt prosedürleri yoktu. Onu o zaman okula kaydettiler.” (A10, K, Yaş 31, Çalışmıyor, 3.sınıf).

Ailelerin İstanbul’da kendilerine bir hayat kurmuş olmaları, akrabalarının ve geçim kaynaklarının bu bölgede olması sebepleri ile kimliklerinin kayıtlı olduğu illere gitmek istenmemesi durumunu yaratmaktadır. Bu durum karşısında kişiler, eğitim ve sağlık hakkı gibi yasal olarak sahip olduğu haklardan faydalanamamaktadır.

Suriyeli çocukların kimlik sorunu nedeniyle temel haklara ve eğitime erişimde yaşadığı sorunlar, eğitim hakkı perspektifinden değerlendirildiğinde önemli bir insan hakları sorunu oluşturmaktadır. Birçok uluslararası insan hakları sözleşmesiyle de korunan eğitim hakkının tüm çocuklar için geçerli olduğu bilinmekte ancak pratikteki uygulamalarda bu alanda sorunlar yaşadığı görülmektedir. Kimlik sahibi olamayan ya da kimliği farklı bir ile kayıtlı olan çocukların okul kayıtlarının yapılmaması, mevzuata uygun olmamasına dayandırılarak savunulmaktadır. Ancak bu çocukların eğitime erişimi için herhangi bir politika geliştirilmemiş olduğu da görülmektedir. Göç İdaresi Müdürlüğü’nün ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın konu özelinde iyileştirme yapmaması, bu çocukları görünmez kılmaktadır. Oysaki yalnızca insan olma özelliğimizden kaynaklı olarak sahip olunan hakların içinde eğitim hakkı da yer almaktadır. Devletin bu hakkı korunması ve geliştirilmesi için gerekli tedbirleri alması gerekmektedir.

5.1.3 Geleceğe dair belirsizlik

Suriyeli mültecilerin Türkiye'de "geçici koruma" statüsü altında bulunmaları, kişilerin uzun vadeli geleceğini belirsiz bir duruma getirmektedir. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişimi, bu belirsiz durumun doğrudan bir sonucu olarak etkilenebilmektedir. Belirsiz mülteci/göçmenlik statüsü, kişilerin uzun vadede plan yapmalarını zorlaştırabilir ve bunun sonucunda çocukların eğitime erişimine de yansıması kaçınılmazdır. Bu araştırmada bazı katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlardan Türkiye’de geleceklerini belirsiz gördükleri ifadelerine de yansımıştır.

Katılımcı 14, Türkiye’ye göç ettiklerinde sistemi bilmemeleri sebebiyle bir bilinmezliğin içine düştüklerini ve bilinmezlik sonucunda geleceğe dair bir planları olmadığı için çocukları ile ilgilenemediklerini ifade etmiştir. İlk geldikleri sırada çocukların Türkçe bilmemeleri sebebiyle de okula gitmedikleri görülmüştür. Ülkemizde “kişilerin haklarına erişebilmesi için kendi talep ve başvurularının olması gerektiği” anlayışının mülteciler üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Çotuksöken’in dediği gibi: kişi, sahip olduğu haklarının korunmasını talep etmesi için ilk olarak haklarının ne olduğunu bilmesi gerekir (Çotuksöken, 2010, s. 34). Bu bağlamda Göç İdaresi Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın Türkiye’ye giriş yapan her çocuğun temel haklarının takibi ve aileleri bilgilendirme hususunda çalışmalar yapması gerekmektedir.

“Buraya geldiğimizde büyük oğullarım okula gitmediler. Nereye başvuracağımızı bilmiyorduk. Onlar Türkçe bilmiyordu. İstemediler, sonra da bir daha hiç gönderemedik. Biz de ne kadar burada kalacağımızı bilmiyorduk ki. İki eşya ile geldik Türkiye’ye. İlgilenemedik çocuklarla. Geleceği düşünmedik hiç” (A14, E, Yaş 40, İnşaat İşçisi, 6.sınıf).

Katılımcı 13 ise, Türkiye’de bulunduğu sürenin belirsizliğine atıf yaparak ülkede bulunduğu sürece çocuğunun eğitim hakkına erişememesi nedeniyle Türkçe öğrenemeyeceğini ve bu nedenle sorunlar yaşayacağını ifade etmiştir.

Türkiye’de ne kadar süre yaşayacağımız ve bizim buradan ne zaman gideceğimiz belli değil. Çocuğum burada yaşadığı ülkedeki bazı şeyleri öğrenmesi gerekiyor. Örneğin çocuğumun yaşayacağı sorunlardan biri yaşadığı ülkenin dilini bilmemesi olacaktır. Çocuğum komşu çocuklarının okula gittiğini gördüğü zaman etkileniyor ve psikolojik olarak her zaman etkilemeye devam edecek (...) İlerideki yaşamına da etki edecek bir sorunu beraberinde getirecek (A13, K, Yaş 34, Çalışmıyor, Lisans).

Ebeveynlere “çocuklarınızın okula gitmemelerinden kaynaklı olarak ne gibi zorluklar yaşadıklarını/yaşayacaklarını düşünüyorsunuz?” sorusu yönlendirildiğinde katılımcı 14’ün hem okula giden hem de okula gitmeyen çocuklarının Türkiye’de ya da Suriye’de geleceklerinin belirsiz olduğunu anlatımlarında çok açık bir şekilde ifade etmiştir.

İyi bir meslekleri olamayacak. Doktor, mühendis, öğretmen olmalarını isterdim. Şartlar böyle oldu. Şimdi bir daha Suriye’ye de gidemezler. Memleketlerini bilmiyor çocuklar. Burada bu işleri yapmaya devam edecekler. Küçük çocukları okutuyorum ama sonra ne olacak onu da bilmiyoruz. Her şey düzeldiğinde ben ülkeme dönmek isterim. Ama bu çocuklar orada ne yapacak. Gelecekleri belirsiz. Ben inşaatta çalıştığım için sözümün bir önemi yok. Doktor olsam öyle olur muydu? Onların böyle olmasını hiç istemezdim (A14, E, Yaş 40, İnşaat İşçisi, 6.sınıf).

Katılımcı 19’un aynı soruya verdiği yanıt şu şekildedir:

“Okusalardı iyiydi. Daha iyi bir gelecekleri olabilirdi (...) Ben de isterdim okula gitmelerini. İlerde daha iyi yerlerde olabilirdi. Türkiye’de kalırsak tabi. Geleceğimiz de belli değil.” (A19, E, Yaş 43, Mobilyacı, 6.sınıf).

Türkiye’de “geçici koruma” statüsünde bulunan Suriyelilerin uzun süredir ülke sınırları içerisinde yaşamalarına rağmen “geçiciliğin” kapsamının henüz devlet tarafından belirlenmemiş olması, Türk toplumunda da belirsiz bir kalıcılık düşüncesini oluşturmuştur. Bu belirsizlik ortamının toplumda yaygın bir nefret söylemine de katkı sağladığı düşünülmektedir (Unutulmaz, 2022, s. 18-19). Geçici koruma statüsünün kalıcı bir çözüm olmaması, kişilerin geleceğini sürekli bir belirsizlik içinde

tutmaktadır. Bu belirsizlik durumu, toplumsal uyum, kayıtlı (resmi) istihdama katılım, eğitime erişim gibi temel unsurlara katılımını sınırlamaktadır.

5.1.4 Dil engeli

Suriyeli çocukların eğitime erişiminde yaşadığı en büyük sorunlardan biri dil engelidir. Tanrıkulu'na göre çocukların Türkçeyi az bilme veya bilmeme sorunu nedeniyle okulu terk etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak dil sorunu yaşayan Suriyeli çocuklar, özellikle sosyal yaşamlarında ve geleceklerinde farklı sorunlarla karşılaşma riskini taşımaktadır. Dil engeli yaşayan Suriyelilerin kendi aralarında izole bir yaşam sürdürme olasılığı bulunmakta olup bunun sonucunda toplumsal uyum ve iletişim sorunları yaşanabilmektedir (2017, s. 132). Katılımcılara yönelik “eğitime erişememe sorunu ve erişememeye bağlı olarak yaşanacak sorunlar” üzerine sorulan sorularda dil engeli sebebiyle eğitim hakkına erişemeyen ya da eğitime erişemediği için dil öğrenememe sorununa bağlı olarak çocukların gelecekte yaşayacakları riskler üzerine yanıtlar alınmıştır.

Katılımcı 6'nın çocuğunun Türkiye'ye geldiklerinde yaşına uygun bir sınıfa -orta sınıfa- kaydının yapıldığı ancak Türkçe bilmemesi sonucunda okula uyum sağlayamadığını ve dil sorunu nedeniyle akranları tarafından ırkçılığa maruz bırakıldığını ifade etmiştir;

İlk geldiğimizde Suriyelilere okullar yoktu. Kızım buraya gelince okullar yoktu. Okullar Suriyelileri kabul ettikten sonra ben kızımın kaydını yaptım ama kızım on yaşında olduğu için 5.sınıfa kaydını yaptılar. Kızım dersleri anlamamaya başladı, dilden dolayı. Her gün saat on – on bir arası beni arıyorlar, kızınız ağlıyor diyorlardı. Dört hafta boyunca kızımı okuldan aldım, sonra gitmek istemedi. Ben zorlanıyorum dedi ve devam etmedi. Dört hafta okula gitti ve sonra devam etmedi. Irkçılığa maruz kaldı. Sonra Kızılay geldi, iki üç kere geldi mülakat yapıldı ve kızım ‘ben gitmek istemiyorum’ dedi. Mülteciler Derneği bir buçuk yıldır takip ediyor. Yaklaşık bir buçuk ay aralıklarla evimize geldiler. Bu konu hakkında kızımla konuşuyorlardı ama ‘ben gitmek istemiyorum okula’ diyordu. Ben de anlamadım ama Türkçe

konusamadığı için mi yoksa farklı konularda olabilir mi bilmiyorum. Kendisi istemedi, Türkçe bilmediği için olabilir (A6, K, Yaş 42, Çalışmıyor, 6.sınıf).

Suriyeli çocukların devlet okullarında ara sınıflardan eğitime başlatılmasının dil engeli ve uyum sorununa sebep olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak Türkiye’de mültecilere ilişkin eğitim politikalarındaki sorunların iyileştirilmesi gerekmektedir. Katılımcı 7’de ara sınıfa kaydedilen çocuğunun dil bilmemesi nedeniyle okula gitmek istemediğini ve ırkçılığa maruz kaldığını ifade etmektedir.

(...) Okula giden kızım 1.sınıftan başlasaydı belki az zarar verirlerdi. Yaşı büyük diye Türkçe bilmeden 3.sınıftan başlatmak istediler. Büyük kızım da bu durumdan etkilendi ve okula gitmek hiç istemedi (...) Ben çok çabaladım okula gitmesi için ama kabul etmedi. İstanbul’a geldiğimizde zaten on dört yaşındaydı. Nasıl yaşıtlarıyla aynı sınıfa gidebilsin ki? Uyum sağlayamadı. Küçük kardeşi yine daha iyiydi. Okula gitmek ve öğrenmek istedi (A7, K, Yaş 36, Çalışmıyor, 4.sınıf).

Çocukların çeşitli sebeplerden dolayı eğitim hakkına erişemediği takdirde de Türkçe’yi öğrenemeyecekleri, dil bilmemeleri nedeniyle ilerde bu sorunu yaşayacaklarına dair katılımcılardan çeşitli yanıtlar alınmıştır. Katılımcı 16, eğitime erişimin olmaması sonucunda çocuğunun kendi kardeşleri arasında bile dışlandığını, ilerde sağlık hakkına erişemeyeceğini, evlilik hayatına etki edeceğini ifade ederken gelecekteki belirsizliğe de vurgu yapmıştır.

Okula giden çocuklarım çok iyi Türkçe konuşuyor. Bazen Arapçayı unutacaklar diye korkuyorum. Kendi aralarında Türkçe konuşuyorlar. Okula gitmeyen kızım onlar kadar iyi Türkçe bilmiyor. Kendi aralarında bile onu dışlıyorlar. Dil bilmemek onu etkileyecek. İlerde büyüyünce hastaneye bile gidemeyecek. Kendi işini kendisi halledemeyecek. Ben bu konuda çok zorlanıyorum. Onun da öyle olmasını istemem. Okuyan insan söz sahibi olur. Herkes tarafından dinlenir. Şimdi bile kardeşleri büyük olmasına rağmen onun sözünü dinlemiyor. İlerde evlenecek kocası da onu dinlemeyebilir. Tabi Türkiye’de kalır mıyız bilmiyorum (A16, K, Yaş 39, Çalışmıyor, 6.sınıf).

Dil engeline bağılı olarak eğitime erişim sorunu katılımcıların ifadeleriyle, okullar tarafından çocukların yaşına uygun sınıflara kayıt edilmeleri, dil bilmeden orta sınıflarda eğitim görmeye başlamaları, okullarda herhangi bir dil kursunun bulunmaması nedenleriyle ırkçılığa maruz kalmaları sonucunda okul terkinin yaşandığı anlaşılmaktadır.

Katılımcı 19'un ise GEM'lerin kapanmasının ardından çocuğunun okula gitmediğine dair ifadesi bulunmaktadır. GEM'lerin ağırlıklı olarak Arapça eğitim vermesi ve okullarda yalnızca Suriyeli öğrencilerin bulunmasına bağılı olarak çocukların devlet okullarına geçiş yapmasını etkilediği ve okul terkinin yaşandığı görülmektedir. *"Oğlum gidiyordu. Türkiye'ye geldiğinde Suriye okulluna devam etti. Oralarda kapandı başka bir okula geçmesi gerekiyor dediler. Sonra da oğlum gitmek istemedi (...)"* (A19, E, Yaş 43, Mobilyacı, 6.sınıf).

Suriyeli çocukların Türkiye'deki eğitim sistemi içinde karşılaştıkları dil engeli sorununun nedenlerine bakıldığında mevzuatta yaşanan eksiklerin olduğu görülmektedir. Devlet, mültecilere eğitim hakkı tanımış olsa da bazı eksikliklerin olduğu görülmekte olup iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde de mevzuat eksikliğine bağılı olarak Suriyeli çocukların Türkçe öğrenme sürecine destek olacak dil kurslarının yetersizliği veya eksikliği, özellikle dil sorunu yaşayan öğrenciler için özel eğitim programlarının sınırlı olması gibi birçok iyileştirmeye ihtiyacın olduğu görülmektedir. Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişimini engelleyen dil engeli sorunu, mevzuat eksikliğinden kaynaklanan sorunları içermekle birlikte daha geniş bir perspektifte ele alınmalı ve eğitim sistemine ilişkin çok yönlü iyileştirmeler yapılmalıdır. Yapılan çalışmada dil engeli sebebiyle yaşanan ırkçılığın ve ayrımcılığın da çocukların eğitim hakkına erişimini engellediği görülmüştür.

5.1.5 Irkçılık ve ayrımcılık

Türkiye'de son yıllarda yaşanan yoğun göç hareketi ile birlikte ırkçılık ve ayrımcılık önemli bir gündem meselesi haline gelmiştir. Suriyeli çocukların okullarda ırkçı ve ayrımcı tutumlar sebebiyle eğitim hakkına erişmekte zorluk yaşadığı görülmektedir.

Dil engeli, kültürel farklılıklar, ekonomik sorunlar gibi sebeplerle çocuklar, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir.

Katılımcı 5'in çocuğunun okula devam ettiği dönemde arkadaşlarıyla "Suriyeli" olması sebebiyle sürekli kavga ettiklerini, bununla bağlantılı olarak çocuğunun ailesinde yaşanan ekonomik sorunları da konu almasıyla okula gitmek istemediği ifade etmiştir.

"Bir küçük erkek çocuğum şu an okula gitmiyor. Onun okulu tepede ve çocuklarla sürekli kavga ediyorlar. Sürekli sen Suriyelisin deniyor. Çocuğum 'artık benim okumam yazmam var fazla bir masraf çıkarmayalım benim için' diyor. O yüzden okulu bıraktı (...)." (A5, K, Yaş 50, Çalışmıyor, Okur-yazar değil).

Katılımcı 7, çocuklarının okulda Suriyeli olması sebebiyle akranları tarafından fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığını ifade etmektedir. Çocuğunun dil engeli sebebiyle yaşıtları ile aynı sınıfta olmamasından dolayı sınıf arkadaşları tarafından dışlandığı da görülmektedir.

17 yaşında olan kızım Türkiye'de hiç okula gitmedi. Diğer kızımı 3.sınıfa başlattılar. Orada 'sen neden büyüksün, şimdiye kadar neden okumadın' dediler. Ben o okulu hiç sevmedim. O okulda Suriyeli çocuklara diğer çocuklar bıçak çekiyorlar. Benim okula giden kızımı saçından tutup yerde sürüklemişler. O okul sorunlu bir okul. O yüzden de büyük kızım hiç okula gitmedi (...) (A7, K, Yaş 36, Çalışmıyor, 4.sınıf)

Katılımcı 11, çocuğunun eğitim hakkına erişememesinin tek sebebini ırkçılık olarak ifade etmektedir. Okullarda ırkçılığa ilişkin bir çeteleşmenin olduğuna vurgu yapmıştır. Çeteleşme, güvenli okul ortamını tehdit eden temel bir faktördür. Çeteler, genellikle haraç toplama, uyuşturucu satma, öğretmenlere ve okul yöneticilerine saldırma, zorbalık yapma ve tehdit etme gibi olumsuz davranışlara yönelmektedirler (Göktaş, 2010). Bu sorun kişilerin eğitim hakkına erişimini engellemekle birlikte kurum ve kuruluşlarının en başta güvenliği sağlayarak; çocuklara ve ailelere yönelik çeşitliliğe saygı, birlikte yaşama kültürü ve uyum vb. konular hakkında

farkındalıkların oluşturulması için çalışmaların yapılması gerekmektedir. Burada çocuklara yönelik temel insan hakları eğitimi oldukça önemlidir.

Şu an aşırı bir ırkçılık var. Benim kızımın okuldan ayrılmasının tek sebebi ırkçılıktan kaynaklı olan bir şeydi. Irkçılığa maruz kaldı. Oğlumu da aslında şu an ben zorla okula götürüyorum yani okula gitme isteği yok çünkü okulda ona karşı bir saldırı olabilir. En son okuldan çıkarken toplu olarak ona karşı saldırdılar zor kaçtı yani dediğim gibi şu an burada yabancıyım ve korkum yarın bir gün bir bıçak çekme olabilir daha kötü bir eylem olabilir. Bu ırkçılığa karşı bir yaklaşım olması benim için zor bir şey (A11, K, Yaş 41, Çalışmıyor, 9.sınıf).

Irkçılık ve ayrımcılık konusuna bağlantılı olarak okullarda zorbalığa maruz kalan çocukların olduğu görülmektedir. Bir öğrenci ya da bir grup öğrenci tarafından bir çocuğun fiziksel ve/veya psikolojik şiddete maruz kalmasını önlenmesi ve müdahale edilmesi için okul sosyal hizmet çalışması oldukça kritik bir noktadadır (Dupper, 2013, s.33-35). Eşitliğin sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesi insan hakları temeline bağlı olarak eğitim sistemi aracılığı ile gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Türkiye’de okul sosyal hizmet çalışmaları bulunmamaktadır. Ancak ülkemizde çok çeşitli kültürlerin bir arada yaşaması sonucunda ayrımcılığın önlenmesi ve toplumsal eşitliğin sağlanması için okul sosyal hizmeti önemli bir araç olarak görülmesi gerekmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanlarıyla birlikte uluslararası insan hakları belgeleri doğrultusunda eğitimde eşitliğin sağlanması, ayrımcılığın önlenmesi gibi konular üzerinde de çalışarak daha kapsayıcı bir eğitim için çalışmalar yürütülebilir.

5.1.6 Toplumsal cinsiyet eşitsizliği

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin eğitim hakkına erişim sorunlarından biri olduğu görülmektedir. UNICEF’in 2023 yılında yayımlanan Türkiye’de Geçici Koruma Altında Olan Suriyeli Çocuklara Yönelik Eğitim Müdahalesinin Belgelendirilmesi-Nihai Raporunda, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle Suriyeli oğlan çocuklarının kayıt dışı olarak çalıştırılması, kız çocuklarının ise ücretsiz ev işlerinde çalışmaları için baskıların olduğu, ailelerin genellikle ekonomik sorunlar nedeniyle çocuklarını çalıştırmakla eğitime erişimleri arasında seçip yapmak zorunda olduklarına dikkat

çekilmiştir. Bununla beraber sosyal normlar ve güvenlik endişeleri vb. sebeplerle yaşı büyük olan Suriyeli kız çocuklarının okul kayıtları oranlarının düşük olduğu tespit edilmiş olup ailelerin çocuklarını karma sınıflarda okutmak istememeleri bilgisi verilmiştir (UNICEF, 2023, s.15).

Ebeveynlerle yapılan görüşmelerde “okula gitmeyen çocuklarınız neler yapmakta?” sorusu üzerine bazı katılımcıların kız çocuklarının genellikle ev işlerini ve kardeşlerinin bakımlarını sağladığı, oğlan çocuklarının ise kayıtsız bir şekilde çalıştığı görülmektedir.

“Oğlum çalışıyor. Babasına yardım ediyor. Kızım da evde, benimle evde. Ev işlerine yardımcı oluyor” (A8, K, Yaş 37, Çalışmıyor, 4.sınıf).

“Evde yengesine yardım ediyor. Çocuklara bakıyor” (A15, K, Yaş 52, Çalışmıyor, Okur Yazar Değil).

“Kızım şu an evde. Bana ev işlerinde yardımcı oluyor. Kardeşine bakıyor” (A16, K, Yaş 39, Çalışmıyor, 6.sınıf).

“Oğlum terzide çalışıyor. Abisinin yanında çalışıyor. İşini de seviyor. Türkçeyi de artık öğrendi. İşe gidiyor, bize yardım ediyor. Hayat işte” (A17, E, Yaş 51, Çalışmıyor, 5.sınıf).

“Evde annesine yardımcı oluyor. Evde oturuyor” (A18, E, Yaş 37, İşçi, 8.sınıf).

Yapılan çalışmada katılımcıların çocuklarının erken yaşta evliliğe maruz kalmadığı görülmüştür. Ancak katılımcı 19’un okula gitmeyen kız çocuklarının ev işlerinde çalıştırıldığı, diğer kardeşlerinden yaşça büyük olan kızının akrabaları tarafından evlendirilmek üzere aileye bir çeşit baskı uygulandığı görülmüştür. *“Kızlar anneleriyle birlikte evde. Ev işlerine yardım ediyorlar. Büyük olanı istemeye geldiler ben vermedim. Daha küçük, günah. Akrabalar görmeye geliyor ama yaşları gelene kadar evlendirmem ben onları”* (A19, E, Yaş 43, Mobilyacı, 6.sınıf).

Katılımcıların okula gitmeyen kız çocuklarının genellikle ev işlerine yardımcı olduğuna dair söylemleri bulunmaktadır. Ancak katılımcı 1’in okula gitmeyen kız çocuğunun yalnızca kadınların bulunduğu bir atölyede çalıştırıldığı, babasının bu

sebeple çalışmasına izin verdiği görülmektedir. Katılımcı 1, çocuğunun okula gitmeyip, kardeşlerinin masraflarını karşılayabilmek için fedakârlık yaptığını ve “evin kurbanı” olarak tanımladığı görülmektedir. İlgili çocuğun toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle ev içindeki işlerde çalıştırılmadığı ancak kamusal alanda da yalnızca kadınların olduğu bir alanda çalıştırılarak, yapılan yönlendirmelerde kültürel faktörlerin ön planda olduğunu ifade etmek mümkündür.

Okula gitmeyen çocuğum evin kurbanı çünkü kardeşleri için fedakarlık yaptı, çalışıyor. Kızım okumadığı için yüreğim yanıyor. Okuma ve yazma Türkçe bilmediği için yüreğim yanıyor. Arapça okuma yazma biliyor. Türkçeyi sadece konuşabiliyor. Türkçe konuşabildiği için çok iyi iş yapabiliyor. Eşim kızımın çalıştığı atölyede sadece kadınların çalıştığı ve genellikle çalışanların akrabaları olduğu için izin veriyor (A1, K, Yaş 42, Çalışmıyor, 6.sınıf).

Katılımcı 18’in ise kızının cinsiyetinden dolayı okula gitmediği bu nedenle de evde bulunan oğlan çocuklarına göre Türkçeyi öğrenemediği görülmektedir. Katılımcının ifadesinde oğlan çocuklarını “yaramaz” olarak sıfatlandırırken, kız çocuğunu sessiz, sakin, ailesinin yanından ayrılmayan etiketleriyle ifade etmektedir. “Bizim oralarda” ifadesiyle toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle kız çocuğunun eğitim hakkına erişemediği görülmüştür. Kız çocuğunun yalnız başına okula gidemeyeceği, annesinin kendinden yaşta küçük kardeşlerine bakım sağlaması nedeniyle kızının eğitimine erişimi için gereken ilgiyi gösteremediği aktarılmıştır.

Kızım oğullarıma göre Türkçe bilmiyor. Erkek çocuğu gibi yaramaz da olmadığından sessiz sakin bizimle oturuyor. Okula gitseydi daha iyi Türkçe öğrenirdi. Daha atılgan olabilirdi. Ben de öyle olmasını isterdim ama bizim oralarda kızlar zaten çok okumaz. Kızlar okurken onun peşinde olacak birisi lazım ama kardeşleri var annesi nasıl ilgilensin. Ben de çalışıyorum. Okusun isterdim ama şartlar (A18, E, Yaş 37, İşçi, 8.sınıf).

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle eğitim hakkına erişemeyen ve rol beklentileri gereği ev içinde-kamusal alanda çalıştırılan çocuklar olduğu görülmektedir. Özellikle kız çocuklarının kamusal alanda yer almaması sebebiyle “evlere kapatılması”, eğitim hakkına erişememesine sebep

olmakla birlikte Türkçe öğrenememesi, sosyalleşememesi, toplumsal uyum sorunu yaşaması vb. birçok riskle karşı karşıya kalmasına sebep olacaktır. Kız çocuklarının ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet rolleri gereği eğitime erişememesini engellemek amacıyla devletin çocukların okula devam etmesini destekleyecek yasal ve ekonomik önlemleri alması gerekmektedir. Topluluklarda farkındalık amacıyla eğitim programları düzenlenerek cinsiyet eşitliğinin öneminin vurgulanması oldukça kritik bir noktadır. Ebeveynlerin kız çocuklarına yönelik güvenlik kaygılarının azaltılması amacıyla güvenli okul, servis imkânının ücretsiz bir şekilde karşılanması vb. çalışmaların geliştirilmesi oldukça önemlidir.

5.2 Eğitim Hakkına Dair Görüşler

Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişiminde, ebeveynlerin eğitime ilişkin bakış açıları önemli bir belirleyici faktör olmaktadır. Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişimi konusunda ebeveynlerin bakış açılarının önemli bir belirleyici olmasının, birçok durumun bir araya gelmesiyle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Ebeveynlerin eğitim hakkındaki tutumları, çocukların eğitime erişimini ve bu eğitimden yararlanma derecelerini doğrudan etkileyebilmektedir. Özellikle mülteci aileler için bu durum oldukça kritik bir noktadadır. Ailelerin kültürel faktörleri, değer yargıları, eğitimde sunulan fırsatların farkındalığı, eğitimi bir hak olarak görüp görmemeleri, ekonomik koşullar, dil engelleri, savaş-göç-kayıp travmalarına bağlı olarak yaşanan psikolojik etkenler, geleceğin belirsizliği gibi birçok durum ebeveynlerin eğitime ilişkin bakış açılarını şekillendirmektedir.

Katılımcılara “eğitim hakkı ve zorunlu eğitim deyince aklınıza neler geliyor?” sorusu yöneltildiğinde katılımcıların ilk akla gelen tanımlarında güçlük çektikleri ve bazılarının eğitim hakkından ziyade eğitimin zorunlu olması sebebiyle çocuklarının okula gitmesi gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu konu özelinde tanımlama yaparken genellikle zorlandığı görülmüştür.

Katılımcıların çoğunun eğitimin zorunlu olmasına, mecbur olmasına ilişkin ifadeleri bulunmaktadır. Eğitime dair olumlu bir ifadenin olduğu ancak hak kavramına çok fazla hâkim olunmadığı görülmüştür.

“Mecbur olmalı, zorunlu olmalı. Erkek çocuğum bu kadar sinirli olmasıydı ben onu zorla okula götürürdüm. Mesela kız çocuğum oruç tutmak için okula gitmek istemedi. Biz zorla gönderdik devamsızlık yapmaman gerekiyor dedik(…)” (A2, K, Yaş 36, Çalışmıyor, 5.sınıf)

“Zorunlu olarak okula göndereceğiz aklıma bu geliyor. Bir ortama girdiğinizde okuyan kişinin bir havası vardır. Yani insanlar okuyan kültürlü insanı dinler. Okumayanı dinlemez. Okul, anne ve baba bunlar önemlidir” (A3, E, Yaş 40, Terzi, 6.sınıf).

“Eğitim çocuklar için iyi bir şeydir. Öncesinin sonrasının iyi olacağını düşünüyorum” (A4, K, Yaş 55, Çalışmıyor, 5.sınıf).

Katılımcı 6’nın bu kavramlara dair bilgisinin ve yorumunun olmadığı ancak yasal süreci öğrenmesi araştırma açısından önemli bir vurgudur. *“Ben öyle bir şey bilmiyorum. Bildiğim kadarıyla burada çocuklar 18 yaşına kadar okumalı ama sebebini bilmiyorum” (A6, K, Yaş 42, Çalışmıyor, 6.sınıf).*

Katılımcı 9’un çocuğunun kimliğinin farklı bir ile kayıtlı olması nedeniyle eğitim hakkına erişemediği ancak “eğitim hakkı ve zorunlu eğitim” denildiğinde eğitimin hak olması gerektiği bilgisine tam olarak hâkim olmadığı görülmektedir. *“İlk başta çocukları okula kabul etme gerekliliğini anladım. Tam olarak bilmiyorum hiçbir kızım okula gitmediği için eğitim hakkı ile ilgili bir bilğim yok” (K, Yaş 24, Çalışmıyor, 6.sınıf).*

Katılımcı 1, Sosyal Hizmet Merkezi’nin¹ ve Göç İdaresi Müdürlüğü’nün bir yaptırım uygulaması sebebiyle kızının okul kaydının yapıldığı ancak sonrasında kendi isteği ile yine devam etmediğini ifade etmektedir. Burada sistemlerin, eğitim hakkına erişilebilmesi için harekete geçtiği ancak takibin yapılmaması ve gerekli ihtiyaçların

¹ Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı’na bağlı olan Sosyal Hizmet Merkezleri, Bakanlık web sitesinde şu şekilde tanımlanmıştır: “İhtiyaç sahiplerinin tespit edilerek, sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesinden, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde (...) sunulmasından ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır” <https://www.aile.gov.tr/ss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/sosyal-hizmet-merkezi/> Erişim tarihi: 27.01.2024

sağlanmaması sebebiyle sürekliliğinin olmadığı ve sonuç olarak, amaca ulaşamadığı görülmektedir. Katılımcı, eğitim hakkını ve zorunlu eğitim kavramlarını açıklamamış olup yalnızca yaşadığı durum neticesinde olayı aktarmış olduğu görülmektedir.

Zorunlu eğitim olduğu için mecburen gönderiyoruz ama şöyle bir durumla karşılaştık. Kız çocuğumun okula gitmemesi sebebiyle Sosyal Hizmet Merkezinden eve geldiklerinde, babasının kimliğine yedi ay boyunca el koydular. Çocuğum okula kayıt olup öğrenci belgesini çıkardıktan sonra babası kimliğini alabildi. Yani yedi ay boyunca babasının kimliği emniyette kaldı (...) Babası emniyete bunu anlattıktan sonra kimliğini alabildi. Kurs kaydı yapıldı ama kızım kursa hiç gitmedi çünkü gitmek istemedi (A1, K, Yaş 42, Çalışmıyor, 6.sınıf).

“Eğitim hakkı” ve “zorunlu eğitim” kavramları doğrultusunda katılımcılarla yapılan görüşmelerde, üç katılımcının (A11, A12, A13) “eğitimi bir hak olarak” gördüklerini açıklayan ifadeleri bulunmaktadır. Bu katılımcıların eğitim seviyelerinin, diğer tüm katılımcıların eğitim seviyeleriyle karşılaştırıldığında en yüksek olan ilk üç sıralama içinde yer almaktadır.

Katılımcı 11, içinde bulundukları durumu anlatırken; Türkiye’de bulunan herkesin insanca yaşam sürdürebilmesine, insan haklarına ve çocuk haklarına atıfta bulunmuştur. Katılımcı, tek istediği şeyi vurgularken yalnızca insan olarak sahip olmaları gereken haklarını ifade etmesi; araştırmanın amacına ilişkin önemli bir bulgudur. Katılımcı, insan hakları bilgisine sahip olmasının yanı sıra tüm insanların bu bilgiye sahip olması gerektiğini ifade etmektedir.

Eğitim hakkı ve çocuk hakkı denildiği zaman aklıma çocuğun lehine -aleyhine olacak haklarını bilmesini ve nasıl yaşayacağını bilmesi olarak görüyorum. Çocuğun gelecekte kendisine nasıl haklar, imkanlar sağlandığını bilmesi gerektiğini anlıyorum. Çocuğun aslında yaşadığı ülkenin dilini, koşullunu, nasıl bir yerde bulunduğunu bilme hakkı olarak görüyorum. Aslında benim tek istediğim şey burada bizim insan olarak yaşam hakkımızın olduğunu bizim yaşam hakkımız olduğu kadar da başka haklarımızın olduğunun kabul edilmesi gerekiyor. Biz zorunlu olarak Türkiye’ye geldik.

Burada herhangi bir şekilde bizim seçeneğimiz olmadı. Burada aslında çocukların hakları olsun diğer haklar olsun insanların tanınması gerekiyor. Biz buraya geldiğimiz zaman bunlara maruz kalacağımızı bilmiyorduk. Geldik ve şu an bunlara maruz kaldık. Burada aslında yaşayanlarında bizim de burada insan olduğumuzu bilmesi gerekiyor. Biz de insanız ve insan olarak yaşamak istiyoruz (A11, K, Yaş 41, Çalışmıyor, 9.sınıf).

Katılımcı 12, kişilerin tek tek gereksinimleri ele alınarak, haklara erişiminin desteklenmesi gerektiğini aktarmaktadır. İyileştirme yapılmış “genel” politikalar ile her tek kişinin ihtiyacının karşılanması uygulamada mümkün olmamakla birlikte kişilere yönelik bütüncül bir sosyal hizmet müdahalesi oldukça önemlidir. “*İnsan gibi yaşamak istiyoruz*” ifadesiyle insan olan herkesin sahip olması gereken haklara eşit bir şekilde erişemediği görülmektedir.

(...)Biz sürekli başka haklardan konuşuyoruz ama çocuğun aslında yaşama hakkı olsun eğitim hakkı olsun bu haklara erişmemesinin en büyük sebebi onların ihtiyaçlarına ve gereksinimlerine yönelik bir şey yapılmamasıdır. Biz başka yerde zulme uğradık aynı şeyi burada da yaşamaya başladık. Çocukların ihtiyaçlarına karşılayacak ya da her çocuk özelinde çocukların özel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde eğitim olması gerekiyor. Bu hakların olması gerekiyor. O haklar sağlanırsa çocuk okula gidebilir. Biz insanız insan olarak yaşamak istiyoruz. Biz büyükler bile çok zorlanıyoruz. Çocuk dayanma gücü olmayan birisi, o masum birisi, hiçbir günahı olmayan birisine bu kadar şey yüklenmesi çok zorlu olacak bir şey. Sadece son söylemek istediğim şey biz insan gibi yaşamak istiyoruz (A12, K, Yaş 29, Çalışmıyor, 9.sınıf).

Katılımcı 13, çocuğunun eğitim hakkına erişememesinin çocuk haklarına aykırı olduğunu ifade etmektedir.

Çocukların okula gitmesi gerekiyor. Çocukların eğitime erişmeye hakkı olması gerekiyor. Kendi yaşlılarıyla birlikte eğitim alması gerekiyor. Sosyalleşmesi gerekiyor. Eğitime gidemeyince bu bahsettiğim şeylerin hiçbirini yapamıyor. Çocuğum evde ve kimseyle görüşmüyor, konuşmuyor,

kimseyi görmüyor. Bu çocuk haklarına aykırı. Çünkü çocuk kendi yaşlılarıyla oynayamıyor, kendi yaşlılarıyla konuşamıyor. Evde telefonda izlediği videoları kendi kardeşlerine uyguluyor, şiddet içerikli şeyler izliyor. Superman izlemekten parmak ucunda yürümeye başladı. Çocuk sadece telefonda izlediği şeyleri görüyor. Onu uyguluyor. Ben buna engel olamıyorum. Ona yetemiyorum (...) Çocuklarımın okula gitmesinde çok istekliyim. Kalbim sızlıyor. Diğer çocukların okula gitmesi ama çocuğumun okula gitmemesi çok zor bir durum (K, Yaş 34, Çalışmıyor, Lisans).

Birçok uluslararası insan hakları sözleşmesinde mülteci haklarına yer verildiği önceki bölümlerde aktarıldı. Sözleşmeler, temel insan haklarını ve onurlu bir yaşamı garanti altına almayı amaçlamaktadır. Katılımcının “*insan olduğumuzu bilmeleri gerekiyor*” ifadesinde de belirttiği gibi kişilerin kendi haklarının bilincinde olması, haklara erişimi için yeterli bir kriter değildir. İnsanlar tarafından mültecilerin insanca muamele görmeleri gerektiği temelinde “yardıma muhtaç” kişiler olmadığı, yalnızca insan olmalarından kaynaklı olarak haklarının olduğu bilgisine sahip olunması oldukça önemlidir. Bu bilgi temelinde de mültecilere yönelik politikaların ve toplumsal yaklaşımların sadece temel ihtiyaçlara odaklanılmasının ötesinde insan onurunu ve sosyal uyumu destekleyecek şekilde tasarlanması gerekmektedir.

5.2.1 Eğitim hakkına erişimin sağlanmasında ebeveynlerin ve devletin sorumluluklarına ilişkin bulgular

Katılımcılara çocukların hangi olanaklarla eğitime erişebileceğine, devletin ve ailelerin sorumluluklarının neler olduğuna yönelik sorular yönetildiğinde katılımcıların genellikle ekonomik sorunlara değindikleri görülmüştür. Katılımcılar doğrudan ebeveynlerin ve devletin sorumluluklarını ele almayıp, dolaylı bir şekilde kendi hayatlarından örnekler vererek aktarım yapmıştır.

Katılımcı 1, çocukların eğitim hakkına erişebilmesi için devletin sorumluluklarının olduğunu ifade etmiş, ailelerin ne gibi sorumluluğu olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Katılımcı, ekonomik sorunlarını vurgulayıp, yaşadıklarını örnek vererek şu şekilde aktarım yapmıştır:

Ulaşım olmalı, kitapları onlar almalı ya da kitaplar bu kadar pahalı olmamalı, okulun çok fazla istekleri olmamalı (...) Devletin çocukların okula gitmesi için sorumluluğu var. Devlet bize bazı yardımlar yapıyor mesela hastaneye erişebiliyoruz. Geçen yıl kız çocuğumun sınıfında beslenmelerine bile karışıyorlardı. Mesela kuru üzüm, ceviz, süt getirmeli diyorlar. Bizim bu kadar imkânımız yok. Tamam belki haftada bir alabilirim ama her gün ben bunu alamam. Ailelerin ne gibi bir sorumluluğu olduğunu bilmiyorum (A1, K, Yaş 42, Çalışmıyor, 6.sınıf).

Okulda yer alan hizmet sunucularının ailelerden ve çocuklardan istedikleri ek kitap, beslenme içeriği vb. taleplerinin “herkesin erişebileceği” temeline dayanarak yapılması gerekmekte olup söz konusu yasalarla korunan “eğitimde fırsat eşitliği ve ücretsiz eğitim” amaçlarının uygulamada sorunlu bir alan olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcı 5, okulu cennete benzetmiş olup çocuğunun okulda okumayı istemesi halinde ona ulaşabileceğini ifade etmiştir. İfadenin ardından “para” varsa eğitime erişilebileceğine, evdeki yetişkin erkeğin çalışması gerektiğine, devletin ise ekonomik sorunlar yaşayan ailelere destek vermesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Ailede baba faktörünün olmamasının, çocuğunun eğitime erişimini etkilediğini de göstermektedir. Özetle katılımcı, öncelikli olarak çocukların okula gitmeye istekli olmasını ifade etmiş olup ailelerin ve devletin maddi olarak kişilere imkân sağlaması gerektiğini aktarmıştır.

Okul bambaşka bir hayat. Okul cennet gibi. Cenneti kim isterse ulaşır. Okumayı kim isterse o da ulaşır. Yani çocuk okulu isterse istediği şeye ulaşacaktır. Ben keşke okusaydım. Ben eğitimi çok seviyorum. Eğer baba varsa, baba yoksa abi varsa ve çalışıp çocuklara bakarsa, istediği şeyi temin ederse çocuklar okula gidebilir. Para olursa gidebilir. Türkiye’de yaşıyoruz ve siz de biliyorsunuz. Yaşamak çok pahalı ve masraflı. Keşke bir baba olsaydı. Eğer devlet fakir aileleri desteklemezse fakir aile tabi ki çocukları okula gönderemez (A5, K, Yaş 50, Çalışmıyor, Okur-yazar değil).

Katılımcı 17, çocuğunun ekonomik sorunlar nedeniyle eğitime erişimde yaşadığı sorunları ele almış olup çocuklara ihtiyacı olan imkanların sağlanmaması halinde eğitimden uzaklaşıp, kendi istekleri ile okula gitmek istemediklerini aktarmıştır. Katılımcı, devletin çocukların eğitime erişimini desteklemesi için maddi destek, beslenme gibi ihtiyaçları karşılaması gerektiğini ifade ederek, ailelerin de çocuklarını okula göndermesi gerektiğine değinmiştir.

Devletin de ailenin de sorumluluğu var. Bazı aileler çocuklarını okula göndermek istemiyor. Ben hiçbir zaman buna engel olmadım. Şartlar bizi bu hale getirdi. Benim hastalığım, geçim sıkıntısı. Okula giden çocuklara yönelik yardımlar daha fazla olsa aileler çocuklarını daha rahat gönderir. Mesela okula giden kızıma harçlık vermekte zorlanıyoruz. Çocuğun orada yemek yemesi lazım. Arkadaşları bir şey aldığında o da almak istiyor. Biz elimizden geleni yapsak bile yetiştiremiyoruz. Sonra çocuklarda okuldan soğuyor. Yine Allah razı olsun oğullarım bize bakıyor (A17, E, Yaş 51, Çalışmıyor, 5.sınıf).

Katılımcı 18 de katılımcı 17 gibi, devletin aileleri ekonomik olarak desteklemesi yönünde aktarım yapmıştır. Katılımcı, ailelerin çocukları okula göndermek zorunda olduklarını ancak mevcut ekonomik şartlarının iyi olmaması ve tüm çocukların aynı şartlar altında yaşamaması nedeniyle çocuklarının eğitime erişemediğini ifade etmektedir. Katılımcı, güvenlik kaygısı nedeniyle kız çocuğunu okula göndermediğini ifade etmektedir. Bu konuda hizmet sunucuları tarafından aileye alternatif bir yöntem, örneğin taşıma servisi gibi bir imkân sunulmuş olsaydı, çocuğunun eğitime devam edebilme ihtimalinde de söz edilebilirdi.

Devlet, servis ücretlerimizi karşılayabilir. Çocuklara ve bizlere yardım edebilir. Bu onları okula göndermemize yardımcı olur. Hepimizin şartları bir olmuyor kardeşim. Yoksa herkes çocuğunu okutmak ister. Benim kızım tek başına gidemez. Onu öyle gönderemezdik. Belki bize bu konuda yardımcı olsalardı şartlar daha farklı olabilirdi, bilmiyorum. Ailelerde göndermek zorunda onu da biliyoruz. Ama şartlar işte. Geçim derdi çok zor. Onların iyi bir geleceklerinin olması önemli bir şey. Ben çocuklarım için Suriye'den

Türkiye'ye geldim. Şartlar bizi buraya getirdi. Yoksa eğitimi biz de iyi bir şey olarak düşünüyoruz (A18, E, Yaş 37, İşçi, 8.sınıf).

Kimlik sorunu nedeniyle eğitim hakkına erişemeyen çocukların ebeveynleri, devletin sorumluluklarını ele alırken kimlik sorununun ortadan kalmasına ilişkin görüşlerini ifade etmektedir. Katılımcı 13, kimlik sorunu nedeniyle devletin yükümlülüklerine dair şu ifadeleri kullanırken; ekonomik ve ulaşım sorunu gibi temel unsurları da ele almıştır.

Ekonomik destek lazım. Ben çocukların kışlık kıyafetlerini karşılayamadım. Ekonomik ve diğer destekler olması çocukların okula gitmesine katkı sağlayacaktır. Kolaylaştıracaktır. Servis olanağı, ulaşım olanağı sağlansa bile çocukların erişimi sağlama konusunda kolaylaştırır. Çünkü bu ulaşım dediğimiz şey çocukların bir şeye erişim hakkı olduğu için onun sağlanması, çocukların haklarına erişimini kolaylaştırır. Ayrıca kimlik sorununun çözülmesi gerekir. Kimlik olmadan hiçbir bir haktan faydalanamıyoruz. Bizim tüm hayatımız İstanbul'da ben Yozgat'a gidemem. Dediklerine göre artık Yozgat'a bile kimlik verilmiyor. Başvurumuza cevap veren olmadı. Çocuklarımı hastaneye bile götüremiyorum. İlaç alamıyorum. Kimlik olmadığı için o imkân bile sağlanmıyor. Kimlik her şeyde bize engel oluyor (A13, K, Yaş 34, Çalışmıyor, Lisans).

Kimlik sorunu sebebiyle eğitim hakkına erişemeyen çocuklara ilişkin gerekli koruyucu önlemlerin alınması için devlet organlarının konu hakkında çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.

Eğitim hakkına erişim sorunlarından biri olan ırkçılık ve ayrımcılığı ele alan katılımcı 12, mültecilerin haklarına ve eğitimine erişimi konusundaki bakış açısını şu şekilde aktarmıştır:

(...) Toplumsal destek sağlanmalıdır. ırkçılığa karşı bir müdahale yapılmalıdır. Hayatının sonuna kadar rahat yaşaması için bu iki şey yeterlidir. Hem maddi destek hem de ırkçılığa karşı bir toplumsal çalışmalı yapılmalıdır. Biz Suriye'deyken geride bir yaşam sürüyorduk. Gerçekleri konuşuyorum.

Suriye gelişmiş bir ülke değildi. Ama biz orada hızlıca ölüyorduk. Ben Suriye’de bir tane çocuğumu kaybettim. Buraya geldik ve bizi yavaş yavaş öldürüyorlar. Orada bir an da ölüyorduk. Şu an burada çocukların geleceğini öldürüyorlar. Çocukların isteklerini öldürüyorlar. Bu yüzden orada karşılaştığımız şeyin aynısını burada yaşamaya başladık ama burada yavaş yavaş oluyor. Bu söylemlerden dolayı artık bizimde buradan gitmemiz gerekiyor ama bizim gideceğimiz bir yer yok. Tekrardan ülkemize döneceğiz ve tekrardan ülkemizde aynı karşılaştığımız zulme ve düşmanlarla karşılaşacağız. Sonumuz bitecek. Her iki tarafta da aynı şey oluyor. Birisi hızlı, birisi yavaş oluyor (...) En büyük sıkıntı toplumun bozulması olacaktır. Şu an bu ırkçılıkları yapan çocuklar ya da okula gitmeyen çocuklar geleceğin sorumluları olacak. Kendileri almadığı eğitimi çocuklarına da vermeyecekler. Böylelikle bizim yaşadığımız toplum bozulmaya gidecek. Çocuğun eğitim hakkı olmadığı için ne istediğini ve nasıl yaşaması gerektiğini bilemeyecek. Çocuklar geride kalacak. Kültürlü olamayacak o yüzden toplumun geleceğini etkileyecek bir şey (A12, K, Yaş 29, Çalışmıyor, 9.sınıf).

Katılımcı 12’in ırkçılığa ve ayrımcılığa maruz kalan, eğitim hakkına erişemeyen çocukların tüm toplumun yapısını etkileyeceğini ifade etmesi araştırma açısından oldukça önemli bir bulgudur. Katılımcının bu ifadesi, Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerin zorlu yaşam koşulları ve karşılaştığı zorlukları derinlemesine yansıtmaktadır. Katılımcı, Suriye’de yaşarken hızlı ve belirsiz bir ölüm tehdidi altında olduklarını, fakat Türkiye’ye sığındıktan sonra farklı bir türden yavaş bir ölümle karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedir. Burada aktarılmak istenen fiziksel ölümün yanı sıra umudun, hayalin ve geleceğin kaybını da içermektedir. Katılımcı, görüşlerini belirtirken ırkçılık ve sosyal dışlanma gibi zorlukları ele almaktadır. Hannah Arent, insanların kendi istekleri dışında, zorla yerinden edilmeleri sonucunda yalnızca belirli bir devlet tarafından kötü muamele görmediklerini, aynı zamanda tüm devletlerin onları istememesi ve uluslararası sistemde de korunmaya sahip olmadıklarını ifade ederek "yeryüzünün posası” betimlemesini kullanmıştır. Arent, mültecilerin sorununu devletler ve uluslararası toplum tarafından “hak sahibi” olarak görülmemeleri olduğunu savunmaktadır (Arent, 1996, akt. Tekin, 2018). Arent’in görüşü ile birlikte katılımcının bu ifadesi temel alınarak mültecilerin karşılaştığı zorlukları anlamak ve

eğitim hakkı gibi sahip olduğu tđm haklara erişimlerini sağlamak adına devletin, toplumun ve politika uygulayıcılarının daha fazla farkındalığa sahip olması gerektiği görđlmektedir. Mđltecilerin göç etmiş olduğu ÷lkeler, yalnızca güvenli bir sığınma bölgesi amacını taşımamalı, kişilerin insan haklarına erişebilir bir şekilde tđm olanaklarını gerçekleştirebileceği yer olmalıdır.

Ebeveynlerle yapılan görüşme sonucunda çocukların eğitim hakkına erişiminin sağlanmasında ebeveynlerin ve devletin sorumluluklarına ilişkin yapılan görüşmeler neticinde ebeveynlerin çoğunlukla kendi sorumluluklarını konu edinmedikleri, özellikle ekonomik olarak zorluklar yaşandığı ve devletin bu konuda çocukların eğitim hakkına erişebilmesi için aileleri desteklemesi gerektiğine dair ifadeler görđlmektedir. Bunun yanı sıra toplumda yaşanan ırkçılığın da önlenmesine ilişkin çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Çocukların kimlik sorunu nedeniyle eğitime erişememelerine ilişkin ilgili sosyal politikalarda iyileştirme yapılması gerektiğine dair çıktıların da yer aldığı görđlmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim hakkı, temel bir insan hakkı olup başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) olmak üzere çok sayıda temel insan hakları sözleşmesinde güvence altına alınmıştır. Bu araştırmada, göç olgusunun yetişkinlere göre daha hasar verici etkisine maruz kalan Türkiye’de yaşayan Suriyeli çocukların en temel haklardan biri olan eğitim hakkına erişememesinin nedenlerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Temel bir insan hakkı olan eğitim hakkına erişimin, çocuklar ve özellikle de mülteci çocuklar bakımından öneminin vurgulandığı çalışmada, ebeveynlerin ve devletin sorumlulukları incelenerek, çocukları eğitim hayatına dâhil olamamış ebeveynlerin bu konudaki deneyim ve düşüncelerinin anlaşılması temel alınmıştır.

Okul çağında bulunan çocukların eğitime erişimlerinin desteklenmesinde öncelikle sorunların ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Araştırmada eğitim hakkına erişemeyen Suriyeli çocukların aileleriyle derinlemesine görüşmeler yapılarak, içinde bulundukları koşullar anlaşılmaya çalışılmış, ailelerin konuya ilişkin deneyim ve düşünceleri incelenmiştir. Araştırmanın temel aldığı ana soru “okul çağında olduğu halde, eğitime dâhil olamamış, eğitim hakkı ihlal edilen Suriyeli çocukların, eğitime erişimde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

Türkiye’de Suriyeli çocukların başta yoksulluk olmak üzere dil engeli, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık, ırkçılık, kimlik sorunları vb. nedenlerle eğitime erişemediği görülmektedir. Yapılan araştırmalarda yaygın olarak Türkiye’de okula gitmeyen Suriyeli çocukların, kapsayıcı bir eğitim politikasına ihtiyacı olduğu vurgulanarak genellikle literatür taraması ve nicel verilerin yorumlanmasıyla eğitim hakkına erişememe sorunlarının anlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu araştırmada, Suriyeli mülteci çocukların eğitim sistemine dahil olamama nedenlerinin ebeveynlerin bakış açısından ve onların deneyim ve düşüncelerinden hareketle ortaya çıkarılmıştır. Ebeveynlerin çocuklarının eğitim hakkına erişememe sorunlarına ilişkin bakış açıları ve deneyimleri anlamayı amaçlandığından nitel araştırma yöntemi ile ebeveynlerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Literatürde, ebeveynlerle yapılmış araştırma görece daha az olduğundan, bu araştırmanın, çocukların eğitime dâhil olamama nedenlerine ilişkin daha

derinlikli açıklamalar getirmesi ve literatüre bu anlamda katkıda bulunması hedeflenmiştir.

Araştırmada İstanbul ilinde ikamet eden on beş kadın, beş erkek olmak üzere yirmi Suriyeli katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Erkeklerin kamusal alanda çalışıyor olması sebebiyle kadın katılımcı sayısı daha fazla olmuştur. Katılımcılar, Türkiye’de eğitim hakkına erişememiş çocukların ebeveynlerinden oluşmaktadır. Araştırmada, 24-55 yaş aralığındaki yirmi katılımcı ile yapılan görüşmelerde cinsiyete ve yaşa dayalı keskin farklılıklar görülmektedir. Ancak eğitim seviyeleri diğer katılımcılara kıyasla yüksek olan kişilerin, eğitimi bir hak olarak tanımlamalarına dair ifadelerini daha açık bir şekilde aktarıldıkları gözlemlenmiştir.

Eğitim hakkına erişim sorunlarına dair ebeveynlere “çocuklarınız okula gitmemelerinin nedenlerine dair neler söylemek isterseniz, okula gitmeyen çocuklarınız şu an neler yapmaktadır?” soruları yönlendirildiğinde katılımcıların çoğunun en temelinde yoksulluk sorunu ile karşılaştığı görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının eğitime erişememe sorunlarına dair aktarımlarında kimliklerinin olmaması ya da kimliklerinin farklı bir ile kayıtlı olması, Türkiye’de geleceklerinin belirsiz olması, ayrımcılığa ve ırkçılığa maruz kalmaları, toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlik ve dil engeli sebepleri ile eğitime erişemedikleri bulgular arasındadır. Nitekim verilere ulaşılacak için oluşturulan örneklem sonucunda, literatürde sıklıkla karşılaşılan erken yaşta evlilik sebebiyle eğitim hakkına erişilememe sorunu tespit edilmemiştir. Bu nedenle eğitim hakkına erişim sorunlarının gözlemlediğimizden daha çeşitli olabileceğini de vurgulamak gerekir.

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinde de görüldüğü üzere eğitim hakkının herkes için eşit imkanlar dâhilinde erişilebilir olması gerekmektedir. Araştırmada, eğitime erişememe sorununun en temelinde yoksulluk bulgusu ortaya çıkmaktadır. Ancak çocukların eğitim hakkı, ailelerin ekonomik durumundan bağımsız olmalıdır. Devlet, ulaşım ve beslenme gibi temel ihtiyaçları karşılayarak örgün eğitime erişimi herkes için mümkün kılmalıdır. Eğitim hakkının yalnızca mevzuatta değil, uygulamada da tüm çocuklar için ulaşılabilir olması gerekmektedir.

Çalışmanın bulguları arasında Türkiye’de yasal statüsü olmayan ve ikamet ettikleri ilde kaydı bulunmayan çocukların, eğitime erişiminde zorluklar yaşadığı görülmüştür. Bu

durum özellikle kimlik sorunu yaşıyan Suriyeli çocuklar için ciddi bir insan hakları sorununu ortaya çıkarmaktadır. MEB'in 2014 yılında çıkardığı genelgeye göre, eğitim kurumlarına kayıt için kimlik kartı şartı aranmakta; ancak yasal statüsü olmayan çocuklar, bu nedenle eğitim hakkına erişememektedir.

Türkiye'de “geçici koruma” statüsü altında bulunan Suriyeli mültecilerin karşı karşıya kaldıkları belirsizlik durumu, kişilerin geleceğe dair planlama yapmalarını ve eyleme geçmelerini etkilediği görülmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde belirsizlik durumunun özellikle eğitim hakkı açısından değerlendirildiğinde, geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitime erişimini etkileyen bir faktör olduğu görülmektedir. Geçici koruma statüsünün kalıcı bir çözüm olmaması, kişilerin geleceklerini sürekli bir belirsizlik içerisinde tutmakta olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada, dil engeli sebebiyle eğitim hakkına erişemeyen çocukların olduğu bulgular arasındadır. Ancak dil engeli yalnızca eğitime erişimi engellemekle kalmayıp aynı zamanda eğitim hakkına erişilememesi sonucunda da ortaya çıkan bir bulgu olmuştur. Suriyeli çocukların devlet okullarında özellikle ara sınıflardan eğitime başlatılmasının dil engeli ve uyum sorununa sebep olduğu görülmektedir. Suriyeli çocukların Türkçe öğrenim sürecini destekleyecek dil kurslarının yetersizliğine ilişkin mevzuatta ve uygulamada iyileştirme ihtiyacının bulunduğu görülmektedir. Dil engeli sorununun, eğitim sisteminde çok yönlü iyileştirmeler gerektiren daha geniş bir sorun olarak ele alınması gerekmektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle genellikle kız çocuklarının evde, erkek çocuklarının kamusal alanlarda çalıştırılma durumlarının olduğu görülmektedir. Bunun sonucuna bağlı olarak eğitim hakkına erişememe ya da okul terki sonucu doğrultusunda çocuk işçiliğinin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Özellikle kız çocuklarının evde çalıştırılmasına bağlı olarak kamusal alanda yer almamasıya birlikte Türkçe öğrenememe, sosyalleşememe ve toplumsal uyum problemleri gibi çeşitli risklere maruz kalmalarına yol açmaktadır. Devletin, çocukların okula devamlılığını teşvik etmek amacıyla yasal ve ekonomik tedbirler alması, aynı zamanda topluluklarda cinsiyet eşitliği bilincini artırmaya yönelik eğitim programları düzenlemesi gerekliliği bu bağlamda oldukça önemlidir.

Dil engeli, kültürel farklılıklar, ekonomik sorunlar gibi sebeplerle Suriyeli çocuklar, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Irkçılık ve ayrımcılık konusuna bağlantılı olarak okullarda zorbalığa maruz kalan çocukların olduğu araştırmanın bulguları arasındadır. Uluslararası insan hakları belgeleri doğrultusunda eğitimde eşitliğin sağlanması, ayrımcılığın önlenmesi amacıyla daha kapsayıcı bir eğitim için çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir. Kuçuradi'ye (2016) göre eğitimin kişilerin bilgisel ve etik yeteneklerinin geliştirilmesi çerçevesinde oluşturulması için öncelikle eğitimcilerin kendilerinin doğru değerlendirme yapması, kişilere insan olanaklarını gerçekleştirebilecek katkılarda bulunması ardından kişilere nasıl doğru değerlendirme yapılabileceğine yönelik eğitim vermeleri gerekmektedir. Ancak eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, öğretmenlerin çocuk haklarına duyarlı bir şekilde eğitilmiş olması, hakkı gözeterek ayrımcılık yapmaması, zorunlu eğitimin temel bir hak olarak düzenlenmesi eğitim hakkının korunabilmesi için yeterli gözükmemektedir. Devletin ve ilgili hizmet sağlayıcılarının, insanın onuru ve değeri bilgisinden yola çıkarak eğitimde eşitliği sağlamakla yükümlülüğü bulunmakta olup bu hakkın korunmasına ilişkin çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

Katılımcılara “eğitim hakkı ve zorunlu eğitim deyince aklınıza neler geliyor?” sorusu yöneltildiğinde katılımcıların ilk akla gelen tanımlarında güçlük çektikleri ve bazılarının eğitim hakkından ziyade eğitimin zorunlu olması sebebiyle çocuklarının okula gitmesi gerektiği görüşleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu konu özelinde tanımlama yaparken genellikle zorlandığı görülmüştür. Ancak eğitimin devlet organları ve kişiler tarafından bir hak olarak görülmesi, hakkın talep edilmesi ve erişilebilir olmasına katkı sağlayacaktır.

İnsan olanaklarının geliştirilebilmesi için gerekli olan önkoşulların korunması ve sağlanması tüm insanlar için oldukça önemlidir. Araştırmada elde edilen bulgular sonucunda insanın değeri ve insan onuruna bağlı olarak yaşamının önkoşullarından biri olan eğitim hakkının çeşitli sebeplerle engellendiği görülmektedir. İnsan olanaklarının geliştirilebilmesi için önkoşulların sağlanması insan olan herkes için olduğu gibi mülteciler içinde oldukça önemlidir. Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişebilmesi için uygulanan politikaların, insan hakları doğrultusunda şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu hususta insan haklarını temel alan politikaların geliştirilmesine ve var olan politikaların

iyileştirilmesine ihtiyaç vardır. Çocukların eğitim hakkına erişmesi öncelikli olarak devletin görevidir. Bu nedenle var olan politikaların ve uygulamaların insan hakları temelinde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Adalet Bakanlığı İnternet Sitesi. (1948). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Erişim Tarihi: 19.01.2024 tarihinde Web Sitesi: https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_03.pdf adresinden alındı Aksoy , E. (2020). Türkiye’deki Suriyeli Göçmen Çocukların Okullaşma Durumları. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 7(14), 37-51.
- Ayktut, S. (2020). Suriyeli Göçmen Çocukların Dil Becerilerinin ve Okul ile Olan İlişkilerin Eğitim Sistemine Adaptasyonları Üzerindeki Etkisi ve Okul Sosyal Hizmetinin Önemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 72, 754-762.
- Çotuksöken, B. (2012). *İnsan Hakları ve Felsefe*. İstanbul: Papatya Yayınları.
- Dalar, M. (2015). BM’nin İnsan Haklarıyla İlgili İkiz Sözleşmelerine Türkiye’nin Beyan ve Çekinceleri. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 207-234.
- Dupper, D. (2013). *Okul Sosyal Hizmeti Etkin Uygulamalar İçin Beceri ve Müdahaleler*. (Ö. Yasemin , ve G. Elif , Çev.) İstanbul: Kapital Yayınları.
- Eğitim Reformu Girişimi İnternet Sitesi. (2015). Bir Arada Yaşamı ve Geleceği Kapsayıcı Eğitimle İnşa Etmek. Erişim Tarihi: 19.10.2024 tarihinde eğitimreformugirisimi Web Sitesi: <https://www.egitimreformugirisimi.org/bir-arada-yasami-ve-gelecegi-kapsayici-egitimle-insa-etmek-2/> adresinden alındı
- Eren, Z. (2019). Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre göçmen çocukların eğitim sorunları ve çözüm önerileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 213-234.
- Erdoğan , M. (2022). *Suriyeliler Barometresi 2021*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık. .
- Erdoğan, E., ve Uyan, P. (2021). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Erdoğan, G. (2008). Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı. *TBB Dergisi*, 77, 123-124.
- ERG. (2009). *İlköğretimde Haklarımız Var-İlköğretimde Haklar ve Hak Arama Yolları*. İstanbul: Yelken Basım.
- Ergün, M., ve Arık, B. (2023). *Eğitim izleme raporu 2020: Öğrenciler ve eğitime erişim*. Erişim Tarihi: 05.12.2023 tarihinde <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2020-ogrenciler-ve-egitime-erisim> adresinden alındı
- Gencer, T. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *he Journal of International Social Research*(10), 838-851.
- GİB İnternet Sitesi. (2023). Geçici Koruma. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Erişim Tarihi: 19.01.2024 tarihinde [goc.gov.tr](https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638) Web Sitesi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- Gök, F. (2012). Eğitim Hakkı Bağlamında Anadilde Eğitim. *Eğitim, Bilim ve Toplum Dergisi*, 10(37), 10-20.
- Göktaş, E.(2010). *Özel ve Devlet Liselerinde Şiddet Eğilim Nedenleri ve Şiddet Etkenlerinin Karşılaştırılması: Üsküdar Örneği*.(Yayın no. 291964), [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü], İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gül, İ., ve Karan, U. (2011). *Ayrımcılık Yasağı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi* (3), 29-63.
- Karaman Kepenekçi, Y., ve Taşkın, P. (2017). *Eğitim hukuku*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi (2022). Birim Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi 28.02.2024 tarihinde Web Sitesi https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/12155137_2022yilibirimfaaliyetraporu.pdf adresinden alındı.

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi (2010). Ocak 2020 İnternet Bülteni, 28.02.2024 tarihinde Web Sitesi https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_01/27110237_OCAK_2020internet_BulteniSunu.pdf adresinden alındı.

Kocaman, A. (2021). Kuçuradi Felsefesinde İnsanlaşma Sorunu Olarak Eğitim. *Tabula Rasa: Felsefe Ve Teoloji*, 35, 36-55.

Kuçuradi, İ. (2010). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2014). “Eğitimi Yeniden Düşünmek”, (s. 1). Erişim Tarihi: 19.01.2024 tarihinde <https://hacettepe.edu.tr/duyuru/rekduy/47KurulusYilDonumu220714.pdf> adresinden alındı

Kuçuradi, İ. (2014). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2018). *İnsan Hakları Kavramı ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağam Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağam Yayıncılık.

Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Doğubatı Kitapevi.

Mevzuat İnternet Sitesi. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Erişim Tarihi: 19.01.2024 tarihinde [mevzuat.gov.tr](https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf) Web Sitesi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden alındı

- Mevzuat İnternet Sitesi. (2014). Geçici KorumaYönetmeliği. (Yönetmelik No: 29153)
Erişim Tarihi: 19.01.2024 tarihinde mevzuat.gov.tr Web Sitesi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf> adresinden alındı
- Neuman, L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayınodası.
- Parlak, B., & Şahin, A. (2015). "Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi". *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), 67.
- Polat, S. (2009). *Türkiye’de Eğitim Politikalarının Fırsat Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Resmi Gazete İnternet Sitesi. (1995). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Erişim Tarihi: 19.01.2024 tarihinde resmigazete Web Sitesi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> adresinden alındı
- Şahin Taşğın, N. (2017). *“Yoksulluk İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler”*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Şahin, N., & Kanat, L. (2005). *İfade Özgürlüğü Hakkı Örgütlenme Özgürlüğü Hakkı İşkence Yasağına İlişkin İhlalleri İzleme Rehberi*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları.
- Tanrikulu, F. (2018). Suriye krizi sonrası Türkiye’deki sığınmacıların ve göçmenlerin eğitimi: Geçmiş, bugün ve gelecek perspektifleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2585-2604. doi:10.17218/hititsosbil.450208
- Taşğın - Şahin, N. (2021). Irkçılık ve ayrımcılığın önlenmesi: Türkiye’deki mevcut durum ve sosyal hizmet için öneriler. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 31(1), 293-315.
- Taşğın-Şahin, , N. (2017). *Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar*. "Türkiye’nin Taraf Olduğu İnsan Hakları Sözleşmeleri Bağlamında Sosyal Hizmet Uygulamaları, Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar". (N. Taşğın, U. Tekin, ve Y. Ahi, Dü) Ankara: Nika Yayınevi.

- Tekin, S. (2018). Hannah Arendt ve Haklara Sahip Olma Hakkı. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 33(4): 245-248.
- Tekindal, M., ve Uğuz Arsu , Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153- 182.
- Tunga Y., Engin G., ve Çağıltay, K. (2020). Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir Alanyazın Taraması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 317-333.
- UNFPA İnternet Sitesi. (2020). Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Riskleri ve Sonuçlarına Çok Sektörlü Yaklaşım. Erişim Tarihi: 19.01.2024 tarihinde [turkey.unfpa.org](https://turkey.unfpa.org/tr/publications/%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-erken-ve-zorla-evliliklerin-sa%C4%9Fl%C4%B1k-riskleri-ve-sonu%C3%A7lar%C4%B1na-%C3%A7ok-sekt%C3%B6rl%C3%BC) Web Sitesi: <https://turkey.unfpa.org/tr/publications/%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-erken-ve-zorla-evliliklerin-sa%C4%9Fl%C4%B1k-riskleri-ve-sonu%C3%A7lar%C4%B1na-%C3%A7ok-sekt%C3%B6rl%C3%BC> adresinden alındı
- UNICEF İnternet Sitesi. (2019). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Çocukların Eğitime İlişkin İstatistik Raporu. Erişim Tarihi: 19.01.2024 tarihinde [unicef.org](https://www.unicef.org/turkey/media/10711/file/Ge%C3%A7ici%20koruma%20alt%C4%B1ndaki%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n%20e%C4%9Fitim%20istatistikleri.pdf) Web Sitesi: <https://www.unicef.org/turkey/media/10711/file/Ge%C3%A7ici%20koruma%20alt%C4%B1ndaki%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n%20e%C4%9Fitim%20istatistikleri.pdf> adresinden alındı
- Yükseker, D., Tekin, U. ve Şahin Taşgın, N. (2022). *Türkiyeli ve Suriyeli Genç Erkeklerin Gündelik Yaşamları: Küçükçekmece ve Sultanbeyli’de Nitel Bir Araştırma*. İstanbul: Anadolu Kültür ve Heinrich Böll Stiftung Derneği.

EKLER

EK 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu

 maltepe Üniversitesi	BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	Doküman No	FR-088
		İlk Yayın Tarihi	20.12.2017
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	
		Sayfa	2/2

.././20..

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Selda KALENDER AYBAKAN tarafından yürütülen “Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkına Erişim Sorunlarının Ebeveynlerin Bakış Açısından İncelenmesi” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı:** İnsan hakları perspektifinden Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişimindeki sorunların ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu araştırmayla, çocukların insan olanaklarını gerçekleştirebilmesi bakımından eğitim hakkına sahip olmasının gerekliliğinin temellendirilmesi ve eğitime erişimde yaşanan sorunların ele alınması hedeflenmektedir.
- Araştırmanın İçeriği:** Temel bir insan hakkı olan eğitim hakkına erişimin, çocuklar ve özellikle de mülteci çocuklar bakımından öneminden hareketle, ebeveynlerin ve devletin sorumlulukları incelenerek, çocukları eğitim hayatına dâhil olamamış ebeveynlerin bu konudaki deneyim ve düşüncelerini içermesi planlanmaktadır.
- Araştırmanın Nedeni:** ☐ Bilimsel araştırma ☒ Tez çalışması

Hazırlayan: Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı	Onaylayan: Kalite Yönetim Koordinatörlüğü
---	---

 maltepe Üniversitesi	BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	Doküman No	FR-088
		İlk Yayın Tarihi	20.12.2017
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	
		Sayfa	2/2

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)
İmzası:

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)
İmzası:

***Not:** Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.*

Hazırlayan: Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı	Onaylayan: Kalite Yönetim Koordinatörlüğü
--	--

EK 2: Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Kararı

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

EK 3: Görüşme Soruları

I – DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Yaş, cinsiyet, medeni durum
2. Kaçınıcı sınıfa kadar okudunuz (eğitim durumu)? Okul terki yaşandıysa/ okula devam etmediyseniz okula devam etmeme sebepleriniz hakkında neler söylemek istersiniz?
3. Çalışma durumunuz / mesleğiniz nedir?
4. Biraz ailenizden bahseder misiniz?

Kaç kişisiniz, birlikte yaşayan yakınlarınız var mı?

5. Kaç çocuğunuz bulunmaktadır? Cinsiyetleri nelerdir?

II – GÖÇ SÜRECİ

6. Suriye'nin hangi şehrinde Türkiye'ye geldiniz? Geliş hikâyenizi anlatabilir misiniz?
7. Ne zamandır Türkiye'de yaşamaktasınız?

III – AİLENİN SOSYOEKONOMİK DURUMU

8. Evin gelirini kim sağlamaktadır? Şuan ki ekonomik durumunuzdan bahseder misiniz?
9. Ekonomik gelirinizin çocuklarınızın hayatında nasıl bir etkisi olduğundan bahseder misiniz?

IV- ÇOCUKLARIN EĞİTİM DURUMU

10. Çocuklarınız Suriye'de okula gidiyor muydu?

11. Türkiye’de okul kaydı yapılmayan çocuklarınız varsa neden okula gitmediklerine dair neler söylemek istersiniz?

12. Okula gitmeyen çocuklarınız şuan neler yapmakta olduğundan bahseder misiniz?

13. Çocuklarınızın okula gitmemelerinden kaynaklı olarak ne gibi zorluklar yaşadıklarını/yaşayacaklarını düşünüyorsunuz?

14. Çocuklarınızın eğitime erişim sağlayabilmeleri için herhangi bir girişiminiz oldu mu? (Evetse) Nasıl bir yol izlediniz? Destek aldığınız kurumlardan/kişilerden bahseder misiniz?

(Hayırsa) Çocuklarınızın okula gitmeleri gerektiğini düşünüyor musunuz? Neden?

15. Çocuklarınız okula gitmek istiyor mu? (Hayırsa) Neden gitmek istemediğini size nasıl açıklıyor bahseder misiniz?

16. Eğitim hakkı ve zorunlu eğitim deyince aklınıza ne geliyor?

17. Sizce çocuklar hangi olanaklar sayesinde okula kolayca erişebilir? Bu konuda ailelerin ve devletin ne gibi sorumlulukları olduğunu düşünüyorsunuz?

Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

ÖZGEÇMİŞ

Selda KALENDER AYBAKAN

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Yıl</i>	<i>Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı</i>
Lisans	2018	Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Lise	2012	Pendik Lisesi

İş/İstihdam Yıl Görev

<i>Yıl</i>	<i>Görev</i>
2019- 2023	Sosyal Hizmet Uzmanı - Türk Kızılay Adana Toplum Merkezi – Türk Kızılay Kocaeli Toplum Merkezi – Türk Kızılay İstanbul Toplum Merkezi Anadolu Yakası

